

M. ŞEHMUS GÜZEL

BARBARLAR

ekitap.ayorum.com

M. ŞEHMUS GÜZEL
4 ARALIK 1945, İSTANBUL (ek)

ekitap biçiminde ilk sunumu: Kasım 2025

Yapıt: M. Şehmus GÜZEL

Teknik yönetmen ve kapak: Ferruh DİNÇKAL.

Dizgi : MŞG

İSBN: Belki gelecek. Belki gelmeyecek. Zamana, duruma, gelişmelere bağlı.

Bu yapıtın yayın hakları yazarına aittir.

Kitaptan edinmek için iletişim : Gerekirse. Şimdilik
ekitap.ayorum.com deyin, tıklayın, hediyeimizdir.

İÇİNDEKİLER

Önce Öyküsü.....	6
Sunu.....	9
TKP'nin İkinci Savaş Yıllarındaki Uğraşları	14
CHP'de İç Muhalefet Belirginleşiyor	19
"Dörtlü Takrir" (Dörtlü Önerge).....	21
CHP İçindeki Muhalefet ve TKP	23
17 Haziran 1945: Ara Seçimler. Demokrasi mi? Değil mi?	29
"Kuzu Partisi"	31
Muhalifler Dışlanıyor	34
Gazeteler İçinde Tan.....	38
Yazarlar İçinde Zekeriya Sertel	41
1 Aralık 1945: "Görüşler" Çıktı	45
2 Aralık 1945: Ara Seçimler	51
3 ve 4 Aralık 1945: Eşi Görüşmemiş Manipülasyon, İnanılmaz Provokasyon	52
Kim Yap(tır)dı?	60
Katılanlardan Bazıları.....	67
Başbakan Nerede?.....	71
İngiltere'den Görünenler.....	75
İstanbul'da Korku.....	83

Ve Sonrası	87
Olayların Ankara'ya Yansıması	91
Nereden Nereye	97
Kaynakça.....	101

Önce Öyküsü

Ekranınızdaki bu mütevazı ekitap Aralık 2005'te İstanbul'da basılacak, kağıda yansıyacak, meraklılarına Tan saldırısının altmışıncı yılında sunulacaktı.

Basımı için, Arif ve Ümit en başta, İstanbul'daki kadim dostların yardımıyla gerekli herşeyi hazırlamıştık. Başlığını "4 Aralık 1945, Barbarlar İstanbul'da" diye belirlemiş, işte hemen aşağıda gördüğünüz gibi künyesi bile çıkarılmıştı, İSN'i de:

İstanbul, Aralık 2005

Baskı ve Cilt

İSN: 975-98575-

M. Şehmus GÜZEL

Kendi Yayını

Bu yapıtın yayın hakları yazarına aittir.

Ama nedenini bir türlü tamamıyla anımsayamadığım bir belki iki nedenle kitabın yayınlanmasını biraz geçiktirelim dedik. Aklımda kaldığı kadarıyla, kitabım tam basılacakken konuya yakından veya uzaktan ilişkin yeni bir kitap yayınlanmıştı ve bu kitabı da okuduktan sonra metne son halini verip yayınlamak istemiştim. Aklımda kaldığına göre. Ama belki başka bir nedeni daha vardı. Arif ve Ümit'e yazıp sormak mümkün ama onları işlerinden alıkoymayayım diyorum. Gelin size bu ekitabın kotarılmasının kısa ve heyecanlı öyküsünü anlatayım. Kısaca evet:

Aradan zaman geçti: 2019'da, 2005'ten ondört yıl sonra, Tan saldırısını bu kez ekitap olarak sunmak arzusu doğdu. İyi. Ama

2005'te yazdıktan sonra bir dosyaya yerleştirip beklemeye aldığım bu dosyayı 2019'da bir türlü bulamadım. Aradan yıllar, evet tam ondört yıl geçmişti. O kadar düzenli olmama rağmen bu çalışmayı nerede, hangi dosyada bıraktığımı bütün arama ve taramalarım karşı bir türlü bulamıyordum. O zaman, yeni yayınlanan birkaç kitabı, makaleyi de okuduktan sonra, kalktım metni a'dan z'ye, yeniden yazdım. Ekitabımızı "4 Aralık 1945, İstanbul" başlığıyla ekitap.ayorum.com sitemizde Kasım 2019'da sunduk. Kadim dostumuz Ferruh Dinçkal'ın belirleyici katkısıyla.

Kasım 2019'dan sonra zaman geçti. Geldik 2025'e. Tan saldırısının sekseninci yılına.

Aralık 2025'te, bu belayı, bu barbarlığı, bu saldırıyı, devletin güdümü ve denetimi altında gerçekleştirilen bu başıbozukluğu mutlaka hatırlamalı, hatırlatmalı ve anmalıydık. Hatırlamak için anmak. Anmak hatırlamak ve hatırlatmak umduyla.

Yeniden dosyalarım daldım. Olanlar oldu, başka bir çalışma için "OHAL Bu Hal" başlıklı dosyayı karıştırırken, tararken 2005 tarihli metni, dosyasıyla mosyasıyla, görseli mörseliyle buldum. Mücize bu! İnanılır gibi değil.

Sabiha, Zekeriya ve Yıldız Sertel'leri mutlaka yeniden ve yeniden yazmalı ve anmalıydım. Evet onlara borçumuz vardı ve bu borçumuzu yeri geldikçe ödemeliydik.

Tan saldırısı da öyle az buz bir felaket, rezil bir barbarlık ve akıl almaz bir vahşet gösterisi de değildi. İşte buyurun kararı siz verin:

4 Aralık 1945, Salı: Tek Parti, Devlet-Parti yönetimindeki Türkiye Cumhuriyeti, Sıkıyönetim altındaki İstanbul: İnsanların, bırakın izinsiz gösteri yapması, izinli gösteri yapması bile olanaksız bir ülkenin en büyük kentinde, Beyazıt, Sirkeci, Tünel, Beyoğlu, Taksim, Çarşıkapı, Babiali, Çağaloğlu, Ankara Caddesi,

Parmakkapı, Eminönü, İstiklal Caddesi her yer darmadağın ediliyor: Bir tek polis müdahale edip, yakıp yıkmayı, kırıp dökmeyi, görülmemiş yağmayı önlemeye çabalamıyor.

Neler oldu o gün?

Artık “Hür Dünya” ile müttefiklik gereği mutlaka benimsenmesi mecburi “çok partili demokrasi”nin veya “Türk usulü demokrasi”nin, beraberinde getirdiği devlet eliyle ve/veya genç cumhuriyetin iktidar partisinin örgütlemesiyle sergilenen vahşi, yüz karası siyasi şiddetin harcındaki yasadışılıkları, kusurları saptayabilmek, bu tür yasadışı saldırıların maalesef devletin mayasında yer aldığını, mayasına yerleştiğini üzülerek görebilmek, teşhir etmek, aynı tuzaklara bir daha düşmemek için. Bu tür barbarlıkları hayatımızdan silip atabilmek için. Biz, ülkemiz ve insanlarımız, yöneticilerimiz, polisimiz, askerimiz, güvenlik güçlerimiz, bütün yetkililerimiz, kadın, erkek ve çocuk hepimizin hep birlikte bunlara layık değiliz diyebilmemiz için. Bir daha bu tür toplumsal linçlerin, siyasi saldırıların, barbarlıkların, vahşetin, dehşetin yaşanmaması umuduyla. Buyurun. Lütfen. İyi okumalar.

2005'te yazdığım ve nihayet bugün görücüye çıkan bu ekitap 2019'da sunduğumuz "4 Aralık 1945, İstanbul" başlığını taşıyan ekitapla benzer ve aynı sayfalara sahip. İki de kardeş, ama ikiz değil. İkisinde de ötekini tamamlayacak, eksikliğini giderecek satırlar, bölümler, ekler var. elinizdeki, ekranınızdaki 2005 Tarihli metin daha kısa ve kendi içindeki akışa uygun sayfalardan oluşuyor. İkinci metin daha hacimli ve kapsamlı. Karışıklık olmasın diye bu ekitaba "4 Aralık 1945, İstanbul (ek)" başlığının uyacağını umarak tercihim böyle yaptım. Aklınızda bulunsun.

Paris, 16 Kasım 2025.

Sunu

4 Aralık 1945'te, İstanbul'da, sıkıyönetimin geçerli olduğu bir kentte, dönemin tek partisi, Parti-Devlet Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) kışkırtması, örgütlemesi, güdüm ve denetimi altında "üniversite gençliği", kışkırtılmış büyük bir kalabalık, İstanbul'un altını üstüne getirdi:

Birçok kitabeve yağmalandı, yakılıp yıkıldı.

Tan Gazetesi ve matbaası saldırıya uğradı, yakılıp yıkıldı.

Saldırganların birkaçı göstermelik bir biçimde yakalandı ve hemen serbest bırakıldı. Ama zarar görenler, malları, gazeteleri, binaları ve makinaları, üretim araç ve gereçleri yok edilenler gözaltına alındılar. Tutuklandılar. Haklarında dava açıldı. En başta Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel.

Son derece korkunç, yüz kızartıcı, dramatik ve rezil bir eylem.

Bunun arkasında devletin, dönemin tek partisinin, yöneticilerinin bulunması ise daha beter derecede üzücü.

Bunları ayrıntılarıyla anlatıyorum. Başbakanın tavrından sıradan insanlarınkine kadar.

İkinci Savaş, nazizmin ve faşizmin hezimete uğramasıyla sonuçlandı. Savaş sırasında uzun zaman Nazi Almanyası'dan yana tavır takınan ama bir süre sonra ABD, İngiltere ile de ilişkilerini geliştiren Türkiye Cumhuriyeti, artık "demokrasi"ye geçmesi gerektiğine inanmak zorunda, durumunda kaldı.

Ama yılların otoriter, denetleyici, vesayetçi, güdümcü tek parti rejiminden çıkış da o kadar kolay değildi.

CHP içinde hala tek partinin sürmesini isteyenler de bulunuyordu. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, tek partiye son verilmesinden yana tavır takınıyordu. Ama kesin bir biçimde değil.

Güya "Hür Dünya" ile bütünleşmek isteniyor. Ama bu iş için istenen "reformlardan" ateşten kaçır gibi kaçılıyordu.

Ama CHP içinde özellikle Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü'nün başını çektiği bir muhalefet de gittikçe kendini duyumsatıyordu. "Dörtler", "batı usulü çok partili rejimi" savunuyor görünüyordu.

İsmet İnönü ve CHP içindeki taraftarlarının aradığı aslında "ısmarlama" muhalefetti.

Bu muhalefet aynı zamanda "uysal" olmalıydı. Yani CHP'nin güdüm ve denetimini önceden kabul eden ve bir tür CHP-iki denecek türden bir parti: CHP böyle bir partiyi kime kurdurabilirdi?

1920'lerden beri CHP'li, milletvekilliği ve hatta (Bayar için) bakan ve başbakanlık bile yapmış bir takıma mı?

İkinci Savaş sırasında birçok alanda etkin, göreceli eylemler yapan Türkiye Komünist Partisi (TKP) de savaş sonrasında "kabuğunu" kırmak, daha geniş bir alanda ve bilhassa siyasi yelpazede yerini almak istiyordu. Bu amaçla "cephe" türü bir oluşumu öneriyordu. Tan gazetesi çevresi bu konuda yasal ve açık kimi girişimleri üstlenebilir gibi görünüyordu.

"Dörtler"in İstanbul basın dünyasında Vatan Gazetesi ile çok sıkı ilişkileri bulunuyordu. Vatan Gazetesi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman, "İngiliz ve/veya Amerikan türü bir demokrasi" savunuculuğu yapıyordu. "Dörtler" kimi zaman Vatan gazetesinde Yalman ve yakınlarıyla görüşüyordu.

Bayar ve arkadaşları, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin (SSCB) de desteğini elde etmek için belki (SSCB o günlerde yükselen güçtür), bu arada seçmen kitlesini genişletmek için de mutlaka Tan çevresindeki "ilericilerle" de biraraya gelmeye karar verdiler.

Belki zaman iyi seçilmemişti: Çünkü 19 Mart 1945'te, SSCB, 17 Aralık 1925'te Türkiye Cumhuriyeti (TC) ile imzaladığı "Dostluk ve tarafsızlık paktı"nı bozduğunu açıkladı. İlişkilerin gözden geçirilmesini ve özellikle Boğazlar'dan geçiş konusunda kolaylıklar tanınmasını istedi. TC'ye verilen bir notayla. Bu, iki devlet arasındaki ilişkilerde gerginliğe yol açtı. Karşılıklı notalar dönem boyu sürdü.

Nisan 1945'te ise Türkiye Cumhuriyeti San Fransisco Konferansı'na katıldı ve "liberalleşmenin ilk belirtilerini" verdi. Artık tek parti yönetimini aynen sürdürmek mümkün değildi.

Nitekim İnönü, 19 Mayıs 1945'teki nutkunda bu konuya değindi: "Demokrasi yolunda ilerleneceğini" ihtiyatlı bir dille açıkladı. Ve o günlerde bu konuda gösterilen çabalara yeşil ışık yaktığı sonucuna ulaşıldı.

Kurulacak "çok partili rejim" sola, sol partilere de açık olacak mıydı?

İşte Tan saldırısı bu soruya verilen en dramatik yanıttır.

CHP ve yöneticilerine göre, "çok partili rejim"de sola yer verilmemeliydi. Tan baskını bunun somutlaştırılmasıdır: En barbar biçimde. En şiddetli yüzüyle.

Böylece CHP yönetimi, yöneticilerinin büyük çoğunluğu kendi içindeki muhaliflerine de gözdağı veriyordu: "Solla ittifak, işbirliği, ortaklık içinde siyaset yapmanıza izin vermeyiz" deniliyordu. Bu

mesajı Bayar ve arkadaşları yüzde yüz aldılar. Ve TKP yoluna tek başına devam etmek zorunda kaldı.

Bu saldırı hemen sonraki yıllarda benzer birçok saldırının öncülüdür de. Çünkü ilkel komünizm düşmanlığı bilinçli bir biçimde sürdürüldü: Birçok kentte, Ankara, Adana, İzmir'de de benzer saldırılar düzenlendi.

Adana gibi "Üniversite gençliği" bulunmayan kentlerde o günlerde, o yıllarda CHP tarafından CHP'li işçilere kurdurtulan "işçi sendikaları" kullanıldı.

İstanbul'da yaşanan saldırganlığın ve vahim kışkırtıcılığın bir boyutu da bu saldırganlık sonrasında, isimleri "solcuya", "komünistte" çıkarılmış, ihbar edilmiş, birçok bilim kadın ve adamının görevlerine son verilmesidir: Hemen Aralık 1945'te örneğin Behice Boran, Meliha Berkes, Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav, Sabahattin Ali, Adnan Cemgil ve daha pek çok memur, öğretim üyesi, öğretmen işten çıkarıldılar. Dışlandılar. Mimplendiler. "Kara listelere" kondular.

Solun siyasi yelpazede yer alması önlendikten sonra solcu sanılan bütün vatandaşlar da yasalara aykırı bir biçimde görevlerinden alındılar. Ve bütün ülkede ilkel ve aynı zamanda akıllara durgunluk verecek derecede bir komünizm düşmanlığı yayıldı. Komünizm düşmanlığını sergilemek için saldırgan, şiddete dayalı gösteriler düzenlendi. Elbette dönemin iktidar partisi CHP tarafından. CHP güdüm ve denetimi altında.

Tan'ın basılması, yok edilmesi elbette siyasi nedenlerle çok yakından ilgilidir. Ama daha fazlası da var: Tan'ın basılması, yakılıp yıkılması ve Sertellerin çalışamaz duruma getirilmesinin altında aynı zamanda kıskançlık, çekememezlik gibi nedenler de bulunuyor. Bunlara da değinmek lazım: Serteller gibi "Batı tipi"

uygar bir yaşam sürdüren, Moda gibi bir mekanda çok hoş ve gıptayla bakılan bir eve sahip olanlar elbette ve maalesef kimilerinin kıskanmasına yol açıyordu. Tan matbaasının o en yeni makinaları da çekememezlik konusuydu.

Yaşam biçimleri o günlerin "Benim" diyen CHP'li yöneticisinden "farklıydı".

Diğer gazete yönetici, sahip ve yazarlarının kıskanmalarının da bu saldırı da rol oynadığını söylemek olası.

Elbette olayı düzenleyen CHP olmasaydı bu kıskançlık belki birkaç makale ile sınırlı kalabilirdi. Burada o günlerin basın dünyasının ne derece iktidarın güdümünde olduğunu saptama olanağını da bulacağız, buluyoruz. Yazarların saldırı için kışkırtıcı yazıların göreceğiz. Suç sayılması gereken makalelerle okuyucular, gençler, insanlar başka bir gazete, başka gazetecilere saldırmaya çağrılıyor. Bir tür toplumsal linç etmeye. Akıl alacak gibi değil.

Bütün bunları kısaca irdelemek bize o günlerin siyasi ve basın dünyasından kimi manzaraları seyretmek olanağı verecek: Üzülerek, içimiz burkularak seyredeceğiz ama bunların bilinmesinde elbette yarar var:

"Türk usulü 'demokrasi'nin" harcındaki kusurları saptayabilmek için.

Bir daha bu tür barbarlıkların yaşanmaması için.

TKP'nin İkinci Savaş Yıllarındaki Uğraşları

Bu konuda kaynak olarak 1946 tevkifatında "suçluları" sorgulayan Sıkıyönetim Savcısı Kazım Alöç'ün 12 Nisan-26 Mayıs 1967 tarihleri arasında Yeni Gazete'de yayınladığı "Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık: İfşa ediyorum" başlıklı yazısı ilginç. Bu kaynağın ciddi olarak dikkate alınabileceği, konunun uzmanlarınca genel olarak kabul görüyor. Alöç'ün aktardıklarının yüzde yüz doğru olmaması olasılığı da bulunuyor. Sonuçta genel hatlarıyla konuya ilişkin kimi bilgileri veriyor. 1982'de bitirdiğim Türkiye'de İşçi Örgütlenmesi (1940-1950) başlıklı doçentlik tezimde bu kaynak yanında başka birçok kaynak daha kullandım. Burada bütün bunlardan kısa bir özet sunmak istiyorum.

Savaş yıllarında TKP gizli örgütlenme ve çalışmalar yürütüyor. Alöç'ün yazdıklarından okuyalım:

TKP, "II. Dünya Savaşı'ndan az evvel kabul ettiği yeni taktik mucibince gizli teşkilatlarını yok edebilecek dereceye icra etmiş, CHP ve Halkevlerine 'sızmak' için uğraşmıştır. Ancak, bu ikinci tasavvur çok küçük oranlarda başarılılabilmektedir."

Savaş yıllarında, komünistlerin Türkiye Gizli Komünist Şurası (SETA) adlı bir örgütü bulunmaktadır. "SETA 1942'de faaliyetini sadece neşriyat alanına münhasır kılarak yürütecek ve hükümete karşı muhalefetine esasını da 'Faşizm ithamları' teşkil edecektir."

"SETA, 1942'de bir, 1943'te iki kez toplanmıştır. 1943 başında, SETA, Reşat Fuat Baraner (1900-1968) yönetiminde TKP'nin gizlice, hemen kurulmasını kararlaştırmıştır. 1943 Baharındaki bu gizli toplantıda, artık Gizli Komünist Partisi'nin kurulmasının zamanı geldiği öne sürülüyor ve kısa zamanda parti

teşkilatlandırılması ana maddelerinden biri halinde görüşülüyordu.

Parti'nin idare mekanizmasının başına R. F. Baraner'in getirilmesi işte bu toplantıda kararlaştırıldı."

Alöç'e göre, "TKP planları Bulgaristan ve İtalya'da hazırlandı." Daha sonra, "Ağustos 1943'teki SETA toplantısında onaylanan 48 maddelik nizamname ile gizli TKP tam olarak vücut buluyordu. İdaresi, teşkilatlandırılması için de R. F. Baraner'e hem geniş yetkiler, hem de büyük görevler verildi."

Araştırmacıların savaş yıllarında gizli yaşadığında birleştikleri Reşat Fuat Baraner, romancı ve gazeteci Suat Derviş (Saadet Baraner)'in kocasıdır. S. Derviş de, eşinin yanı sıra TKP içinde yer almış ve önemli görevler yüklenmiştir.

Bu gelişmelerden sonra, TKP, 1943'te, "başta İstanbul, sonra Ankara ve bilahare Karabük'te teşkilatlanmaya" başlamıştır.

İstanbul'daki örgütlenmesi daha etkili olan TKP'nin kimi eylemler yaptığı bilinmektedir. Bu eylemler afiş asmak, bildiri dağıtmak şeklinde somutlaşıyordu. Nitekim, "29 Ağustos 1944'te Pasif Korunma nedeniyle karartmadan istifade edilerek Fatih, Vezneciler, Eminönü, Kuledibi, İstiklal Caddesi ve Şişli semtlerinde duvarlara, binaların kapı yanlarına, dükkan kepenklerine asılan 30 kadar afişte, 'İşçiler, Köylüler, Münevverler, Yoldaşlar, Halkın Türkiye'sini Kurtaracak Kafa ve Kol Emekçileri Birliğiniz Adaletsizliği Yıkacaktır. Birleşiniz' deniyordu.

Feshane Fabrikası'nda vargel dairesinin bir köşesinde yığılı sandıklar üstüne de bu ibareler yazılı afişler yapıştırılmıştı. Ayrıca, yerlere atılmış halde orak-çekiç işaretli 'İşçiler Birleşiniz' yazılı kartlar serpilmişti.

Benzer bir eylemi, 'Mayıs 1945'te Feshane Fabrikası'nda çalışan Bilal Şen yapmıştır. Orak-çekimli enternasyonalin Türkçesi yazılı olan kartları çalıştığı muhitte gizlice serpiştirmiştir."

Bu ve benzeri eylemler üzerine TKP yönetici ve üyeleri Mart 1944 ve 1945'te tutuklandılar.

Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarihi (1908-1965), isimli kitabın (Gözlem Yayınları, İstanbul, 1970) yazarı Şişmanov'dan dinleyelim:

"Aynı dönemde birçok bilinçli işçi ve devrimci aydın da, komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle zindanlara atılmıştı. 1944 yılında, 70'den fazla işçi hareketi eylemcisi, ilerici ve devrimci aydın komünist düşünceleri yaymakla itham edilmiş ve mahkum olmuşlardı. Ankara'da Türkiye işçi hareketinin eylemcilerinden Reşat Fuat Baraner ve kalabalık bir işçi aydın grubu, aynı gerekçeyle yakalanmış, uydurma delillere dayanılarak ağır cezalara çarptırılmışlardı. İlerici gençliğin, 1943 yılında kurduğu örgüt 1945 yılında kapatılmış, yöneticileri de hapsedilmişti. Örgüt üyelerinin bir kısmı faaliyetlerini gizli olarak sürdürmüşlerdi."

Reşat Fuat Baraner, Suat Derviş, Celal Zühtü Benneci, Sebati Selimoğlu, Hasan İzzettin Dinamo vb. tutuklanıp, TKP'yi yönettikleri savıyla Ankara Garnizon Mahkemesi'nce 7 yıl 9 aya mahkum olunca; TKP'yi yönetmeyi o sırada ikinci kez askerliğini yapıp İstanbul'a dönmüş olan Şefik Hüsnü Deymer üstlenmiştir.

Deymer, yeni bir örgütlenmeye gitmiş, "Hüsamettin Özdoğu, işçiler arasında İstanbul Vilayet Komitesi'ni teşkil etmekle" görevlendirilmiştir. TKP, özellikle tütün, tekeli ve Feshane Fabrikası işçileri arasında belli bir etkinlik göstermiştir.

Bu arada, TKP, Deymer'in isteği üzerine "Burjuva İdaresine Karşı Mücadele Eden Komünistlere Yardım Teşkilatı" (MOPR) kurmuştur.

TKP adına Şefik Hüsnü Deymer'in Moskova'ya gönderdiği "Rapor"a göre 1944 tevkifatını "takip eden safha esnasında, faaliyet zerre kadar sekteye uğramamış, bilakis bundan dersler çıkarılarak kusurlu ve çürük taraflar ayıklanmış ve daha sarîh olarak geniş bir 'Demokratik Savaş Cephesi' kurmak istikameti tutulmuş"tur.

Aynı belgeye göre, TKP'nin o günlerde "15 kadar vilayette (İstanbul, İzmir, Ankara, Karabük, Kayseri, Adana vb.) şubeleri veya sempatizan grupları" vardır.

31 Temmuz 1945'de "İleri Demokrat Cephe" (İDC) gizli olarak kurulmuştur. İDC, programını üyelerine dağıtmıştır.

İDC'nin yöneticileri: Şefik Hüsnü Deymer, H. Özdoğu, N. V. Çakırhan, A. Furuncu ("Dede" Ahmet), Celal Zühtü Banneci'dir.

Programın 5. maddesi dernekler ve siyasi partilerin kurulmasının tamamıyla serbest olmasını; 6. maddesi toplantı, miting, gösteri düzenlenmesi özgürlüğünün kayıtsız, şartsız tanınmasını; 8. maddesi tüm çalışanlara sendika hakkı verilmesini öngörmektedir.

1945'te TKP yönetiminde Tek Cephe faaliyetinin legal alana geçmesi için bazı hazırlıklara girişilmiştir. Bu amaçla CHP içinde 1945'te kendini gösteren muhalefet ile, yani 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi (DP) kuracak olan Celal Bayar, Fuad Köprülü, Adnan Menderes ve Refik Koraltan ile ilişki kurulmuştur. Görüşler adı altında bir dergi çıkarılması için ortak çalışmalar yapılmış, hatta ortak bir parti kurulması bile düşünülmüştür.

DP'nin gelecek kurucuları ile TKP'ye yakın isimler arasındaki "köprü" görevini 1920 ve 30'ların Dışışleri Bakanı, İkinci Savaş'ın ilk yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nin Londra Büyükelçisi Tefvik Rüştü Aras yerine getiriyordu.

1945 ortasında TKP içindeki gelişmeler sonucunda İDC programında somutlaşan istekler, benimsenen ilkeler ile o sırada CHP içinde başgösteren ve gelişen muhaliflerin istekleri ve hedefleri arasında koştuluk söz konusudur: Yani siyasi parti, dernek ve sendika kurulması özgürlüğü, basın-yayın serbestisi, düşünce, söz, yazı, toplantı, miting ve gösteri özgürlükleri...

Bu arada TKP yayın çalışmalarını dergi ve gazetelerle sürdürüyordu.

Şimdi bu çerçevede CHP içindeki gelişmeleri ve DP'nin doğuşuna doğru atılan adımları inceleyebiliriz.

CHP'de İç Muhalefet Belirginleşiyor

Türkiye'de "çok partili demokrasi" denince akla hemen DP gelir. Çünkü, adına karşın, sadece CHP iktidarının izin verdiği partilere açık bırakılan "çok partili demokrasi" uygulamada DP'nin varlığı ile somutlaştı.

DP konusunda Cem Eroğul'un doktora tezi olarak hazırladığı çalışması anılmaya değer: Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi (Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1970).

Mayıs 1945'de, insanlar savaşın bittiğine artık gerçekten inanmaya başlıyorlardı.

İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945 nutku da belli bir heyecan ve umut doğurdu.

Bunun üzerine CHP içindeki kimi milletvekilleri kıpırdamaya başladılar. Bunların arasında bakan olamayanlar ile İsmet İnönü tarafından dışlananlar, gözden çıkarılanlar vardı. Hükümetin hazırladığı orman ve toprak yasa tasarıları da kimi milletvekillerini, özellikle toprak ağalarını korkutunca 29 Mayıs'ta isyan bayrağı çekildi:

29 Mayıs 1945'de Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Emin Sazak bütçe oylamasında karşı oy kullandılar. Futbolda kırmızı kart gösterilmesi gibi: Hükümete "Çık, git" demek istiyorlardı. Ama sonuçta giden onlar oldu. Şöyle ki: Aynı kişiler, CHP'nin Toprak Yasası'na karşı çıktılar. Ve böylece 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin İsmet İnönü'nün tasvibi de alındıktan sonra, kurulması süreci başladı.

CHP içinde isyan bayrağını açanlar ve DP'nin gelecekteki kurucuları, siyasi hayatta tanınan insanlardı:

Celal Bayar bankacıydı, bakanlık ve başbakanlık yapmıştı.

Adnan Menderes, Menderes Ovası'nın en büyük toprak ağalarından biriydi. 1930'da Serbest Fırka'nın Aydın İl Başkanlığı'nı yaptı. Bu parti kapatıldıktan sonra Atatürk'ün dikkatini çeken Menderes, "tek seçicinin" onayıyla 1931 seçimleriyle TBMM'ye girdi.

Fuat Köprülü ünlü tarihçi ve tutucu bir öğretim üyesidir.

Refik Koraltan eski emniyetçi ve idarecidir.

Bunların ortak özelliği ise devletçiliğe karşı ve "hür teşebbüsçü" olmalarıdır.

"Dörtlü Takrir" (Dörtlü Önerge)

Adları "dörtler"e çıkan DP'nin gelecekteki kurucuları Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, CHP milletvekili olarak CHP'yi içeriden değiştirmek ve bu suretle ülkeye "demokrasinin gelmesini" sağlamak umuduyla, 7 Haziran 1945'de CHP'nin TBMM Parti Grup Başkanlığı'na bir önerge sundular: Siyasi tarihimize "Dörtlü Takrir" adıyla girdi.

Demokrat Parti'nin kuruluşuna giden yolda en önemli belge olarak kabul edilen "Dörtlü Takrir"de, Anayasaya hakim olan "demokratik ruhu bugünkü siyasi hayat ve teşkilatımızda kuvvetle tecelli ettirmek zamanı geldiği" belirtiliyordu. Dörtler, bu amacın gerçekleştirilmesi için düşündüklerini şöyle sıralıyordu:

"1- Milli hakimiyetin en tabii ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis murakabesini (denetimini) Anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da tamamiyle uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin aranması.

2- Yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerini daha ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'muzun gerektirdiği genişlikte kullanabilmeleri imkanlarının sağlanması.

3- Bütün parti çalışmalarının yukarıdaki esaslara tamamiyle uygun bir şekilde yeni baştan tanzimi".

Takrirde ayrıca, İsmet İnönü'nün "siyaset ve fikir hayatımızda demokrasi prensiplerinin daha geniş ölçüde hüküm süreceği"ni açıkladığı 19 Mayıs 1945 tarihli nutkunun da "teklifimizin vakitsiz ve yersiz olmadığı hakkındaki inancımızı büsbütün kuvvetlendirmiştir" deniliyordu.

CHP Meclis Grubu, 12 Haziran 1945 günü, 7 saat süren gizli bir toplantıdan sonra, takriri, mevcut kanunların değişmesine yol açacak bu gibi tekliflerin ancak Millet Meclisi'nde görüşülebileceği gerekçesiyle usul bakımından reddetti.

İnönü'nün daha çok demokrasi vaadiyle uyum içinde bulunan bu takririn reddedilmesinin bir muhalefet partisinin kurulmasını teşvik amacına yönelik olduğu öne sürülmüştür. Dörtleri kastederek, "bunu parti içinde yapmasınlar, çıksınlar karşımıza geçsinler, teşkilatlarını kursunlar ve ayrı bir parti olarak mücadeleye girişsinler" diyen İnönü'nün bu tavrı da böyle bir yorumu desteklemektedir.

CHP İçindeki Muhalefet ve TKP

CHP içinde daha önce 1943 ve 1944'de de bir muhalefet hareketi vardı. O sırada muhalefet yapanlar için, Turhan Aytul şunları söylüyor:

"Bu muhalefeti, Atatürk'ün ölümünden sonra koltuğunu kaybedenler, savaşın ilk yıllarında Almancı olarak tanınanlar ve İnönü'nün çevresine giremeyenler oluşturuyordu. Örneğin, Celal Bayar, Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Tevfik Rüştü Aras. vb. " (Milliyet, 14 Mayıs 1978).

Ancak, 1945'e gelindiğinde, muhalefetin niteliği ve özü daha farklıydı ve muhalif milletvekilleri ve TBMM dışındakiler daha çok CHP iktidarının tarım ve ormancılıkla ilgili düzenlemelerinden rahatsız olan büyük çiftlik sahiplerinden oluşuyordu. Bununla birlikte bu sonuncular, birinciler ile işbirliği yapmaktan da kaçınmamışlar; ve DP bu işbirliğinden doğmuştur.

DP kurucuları toprak sahiplerinin, tüccar ve sanayicilerin çıkarlarına öncelik vermek için ve hatta sadece onlar için siyaset meydanına çıkarken, toplumun bütün "kategorilerinin", sınıflarının çıkarlarını savunur görünmeye azami gayret harcadılar. Oluşturdukları parti programına bu görüntüyü verecek birçok madde aldılar. Dernek ve sendika kurulmasını öngören madde örneğin.

DP'nin gelecekteki kurucuları, takındıkları "demokrasi yanlısı" tavırlarla o dönem sosyalistlerin de desteğini elde ettiler.

Destegin ötesinde kesin olan bir şey var:

O da Bayar ve arkadaşlarının, 1945 ortalarından 4 Aralık 1945'e dek dönemin sosyalistleri ile ilişki içinde bulunmalarıdır. Dönemin

aktörlerinin anılarında, konunun uzmanlarının araştırmalarında ve pek çok gözlemcinin yazıp anlattıklarında bu konuda dünya kadar bilgi ve belge bulunuyor.

Örneğin Turhan Aytul şunları yazıyor:

"Aslında DP'yi 7 kişi kurmak istiyordu: Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Tevfik Rüştü Aras, Zekeriya Sertel ve Ahmet Hamdi Başar.

İlk hazırlık Koraltan'ın evinde Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Zekeriya Sertel ve Fuat Köprülü tarafından yapılmıştı. Ancak aralarında 'sosyal adalet' konusunda anlaşmazlık çıkmıştı. Aras ve Sertel, bu konuda CHP tüzüğünden (Programından olmalı. MŞG) daha ileri olmak istiyorlardı. Sonuçta, Koraltan, Atatürk ve Bayar'ın ünlü Dışişleri Bakanı Aras'a, sert bir sesle: 'Senin görüşlerin komünistse bir daha aramıza gelme' demişti.

Böylece Sertel ve Aras, kurucu olmaktan çıkarıldılar. Ancak ilişkileri sürdü.

Programın hazırlanması, ikinci kez, öteden beri 'Limancı' diye anılan Ahmet Hamdi Başar'a verildi.

Prof. Köprülü'nün evinde ağırlanan Başar'ın hazırladığı taslağa Menderes karşı çıkıyordu. Bunun üzerine Başar'ın programı bir kenara atıldı. Ahmet Hamdi daha sonra DP programını görünce: 'Berbat bir şey' demiş ve Menderes'i şöyle nitelemişti: 'Güçlü fakat çok tehlikeli bir insan.'" (T. Aytul, Milliyet, "14 Mayıs'tan 14 Mayıs'a, 14 Mayıs 1978)

Olay burada anlatılanlardan biraz daha karmaşıktır. Nitekim bunu birazdan daha iyi anlayacağız. Ancak şurası kesin: DP'yi kuracak olan takım ile Zekeriya Sertel arasındaki "köprü" Tevfik Rüştü Aras'tır.

Burada Aras konusunda birkaç anımsatma yararlı olabilir. Türkiye Cumhuriyeti kurucu kadrosundan olan Aras, Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Bayar ve diğer benzerleri oranında tanınmıyor.

1920'de Ankara'da Mustafa Kemal'in emriyle ve o sırada Sovyetler Birliği'nden umulan yardımı alabilmek amacıyla kurulan resmi Türkiye Komünist Partisi kurucuları arasında Tefvik Rüştü (Aras), Mahmud Celal (Bayar), Refik (Koraltan) ve Yunus Nadi (Abaloğlu)'nön bulunması manidardır. Şaşırtıcıdır. İlk üçü daha sonra, CHP'ye karşı kurulacak yeni muhalif partinin hazırlıklarında da bir aradadırlar. Bayar ile Koraltan DP'yi kurduktan, onu iktidara taşıdıktan sonra, 1950-60 arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli ilk iki görevini üstlendiler: Bayar Cumhurbaşkanı, Koraltan TBMM Başkanı.

Daha ilginç olan ise 1945'te kuruluş çalışmaları sırasında Koraltan'ın Aras'ın "görüşlerini komünist" diye niteleyerek bir daha aralarına gelmemesini istemesidir.

Resmi Türkiye Komünist Partisi'nin dördüncü kurucusuna gelince: 1924'te Cumhuriyet Gazetesi'ni kuran ve yıllarca yöneten: 1945'de vefat edince gazetesini oğullarına bırakan Yunus Nadi.

Aras, 1920'den sonra uzun süre Mustafa Kemal'in Dışişleri Bakanlığı'nı yaptı: 4 Şubat 1925'ten 11 Kasım 1938'e kesintisiz İnönü ve Bayar hükümetlerinde Dışişleri Bakanlığı'nı üstlendi. 11 Kasım 1938'de görevini Şükrü Saraçoğlu'na bıraktı.

Saraçoğlu'nun bu göreve gelmesi Türkiye'deki Nazi Almanyası etkisiyle koşuttur. Bu koşutluğu bu atama da ispatlıyor.

Aras daha sonra Londra Büyükelçiliği'ne atandı. Bu atama O'nun eğilimine uygundu: "İngilizci" olarak, savaş bitimine doğru "demokratikleşme" hareketlerinde yer alıyor. Bu uğraşları sırasında Birinci İcra Vekilleri Heyeti (3 Mayıs 1920-24 Ocak 1921),

Dahiliye Umuru Vekili (İçişleri Bakanı) Cami Bey'in (Baykut) bulunuşu da dikkat çekiyor: Kimi araştırmacı Aras ve hele Baykut'un "sosyalist fikirlere eğilimli" olduklarını ileri sürüyorlar. Araştırılması gereken bir konu. Burada bu iki ismin ve hele Aras'ın zaman dilimlerinde "şâibeli" iki parti girişiminde rol almalarını manidar bulduğumu bir kez daha belirtmek istiyorum. Refik Koraltan ve Bayar gibi "güvenlik", "istihbarat" ve emniyetle meşgul isimlerin de bu işlerin içinde olmaları daha bir "polisiye hava" veriyor gelişmelere. Elbette Türkiye Cumhuriyeti tarihinin polisiye gözle "okunmasını" önermiyorum. Ama bu konuların biraz daha kurcalanmaya gereksinme duydukları da şüphesiz.

Tevfik Rüştü Aras'ı 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra Ekrem Alican'ın kurduğu ve eski DP'liler, Kürt siyaset adamları ve 1950'lerde DP'ye muhalefet yapmış kimi üniversite öğretim üyelerini (Örneğin Prof. Dr. Cahit Talas ve Prof. Dr. Aydın Yalçın), kapsayan Yeni Türkiye Partisi'nin 1961'deki İstanbul İl Kongresi'nde görüyoruz. Artık yaşlıdır. Yanında ise yıllarca Atatürk'ün her türlü "kirli işlerinin" kotarıcısı Ali Kılıç vardır. Her ikisi de adı geçen partinin delegesidir...

Türkiye Cumhuriyeti tarihini inceleyenler, bu konuda araştırma yapanlar, Cumhuriyetin kurucusu iki belirleyici asli unsurunun Ordu ve Polis olduğunu genel olarak gözden kaçırıyorlar. Görmezlikten geliyorlar. Ya da tabu konular olmaları nedeniyle özel biçimde incelemekten kaçınıyorlar. Oysa bu alanların da aydınlatılmaya ihtiyaçları var. Hele 1980 ve 1990 sonrasında Polis Teşkilatı'nın devlet yapısı içinde aldığı öneme bakılırsa böyle bir ihtiyaç kendini şiddetle duyumsatıyor. İhmal edilmemeli.

Tevfik Rüştü Aras ile Zekeriya Sertel arkadaşlığı 1920'lerin Ankara'lı yıllarına iniyor. Sertel, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü yaptıktan, eşi Sabiha Sertel ile birlikte değişik gazete ve dergiler

çıkarttıktan sonra, 1938'de Tan gazetesinin yönetimini aldı. Tan gazetesi yayın hayatına 1930'ların ortasında girdi: "Özel girişimi savunan İş Bankası'nın parasal desteğiyle Ali Naci Karacan tarafından" yayınlandı. Daha sonra, "uzun bir sessizlikten sonra Atatürk tarafından gazetecilik yaşamına dönmesine izin verilen Ahmet Emin Yalman'a 'bağımsız' kalarak yansız eleştirilerde bulunması koşuluyla Tan'ın devri uygun görüldü. Yalman da Zekeriya Sertel ve Halil Lütfü Dördüncü le bir ortaklık kurarak, 1 Ağustos 1936'da Tan'ı yeni bir görünümle çıkardı. Ancak Yalman'ın bir yazısı nedeniyle gazetenin 1938'de üç ay kapatılması, ortakların uzlaşmazlığa düşmesi ve Yalman'ın gazeteden ayrılmasıyla sonuçlandı. Tan, üç ayın sonunda, bu kez Zekeriya ve Sabiha Sertel'in yönetiminde basın dünyasına döndü."

İşte 1940'lı yılların ortasında Tan gazetesinin başında Zekeriya ve Sabiha Sertel'i buluyoruz. Ortakları ise basın dünyasının o günlerde tanınan ismi Halil Lütfü Dördüncü'dür.

Zekeriya Sertel, Tevfik Rüştü Aras aracılığıyla "Dörtler" ile ilişki kurdu. İlişki isteği "Dörtler"den de gelmiş olabilir. Çünkü onlar da o sıralar basının desteğine ihtiyaç duyuyorlardı mutlaka.

Sonuçta ilişki kuruldu. Bu çerçevede Zekeriya Sertel "Dörtler" takımı ile Türkiye Komünist Partisi'ne yakın veya TKP'li ve o sırada geniş demokratik bir cephe oluşturmak isteyen yönetici ve militanlar arasında "aracıdır". Zekeriya Sertel, eşi Sabiha Sertel'in isteği üzerine veya birlikte aldıkları ve büyük olasılıkla TKP'nin bilgisi içindeki kararlarına uygun olarak, DP'nin gelecekteki kurucularıyla görüşüyordu. Nitekim Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım isimli anı kitabında (Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977) bu konuya şu satırlarında değiniyor:

"Sabiha'nın amacı özgürlük ve demokrasi davasında bir ortak cephe (Altını ben çiziyorum. MŞG) kurmaktı."

1945'de TKP yönetiminde "ortak cephe" ya da kimi kaynaklarda belirtildiği biçimiyle "tek cephe" faaliyetinin legal, yasal, açık alana geçirilmesi için bazı hazırlıkları yapılmıştır. Bu amaçla, CHP içi muhalefet, gelecekteki DP kurucuları, Celal Bayar, Adnan Menderes ve diğerleriyle ilişkiye geçilmiştir.

Buraya kadar gördüklerimiz, CHP içindeki muhaliflerin hedefleriyle TKP'nin savaş sonunda vardığı ilkeler arasındaki koşutluğu ispatlıyor: Siyasi parti, dernek ve sendika kurulmasında özgürlük, basın-yayın serbestisi, düşünce, söz ve yazı özgürlüğü, toplantı, miting ve gösteri özgürlüğü...

CHP'ye gelince, onun konumu gariptir: "Çok partili demokrasi"ye geçip geçmemekte sanki kesin karar vermemiştir. Bazen bu yönde bir adım atıyor. Sonra attığı adımı geri çekiyordu. Ya da hiç de aynı yönde olmayan ve daha çok tek parti yönetiminin verdiği geleneksel ve kalıplaşmış alışkanlıkları içinde kalan işler yapıyordu.

17 Haziran 1945: Ara Seçimler. Demokrasi mi? Değil mi?

CHP yönetiminin tavrındaki garipliği daha vurucu kılan bir olay aktarmak istiyorum, 4 Aralık 1945'deki "numayıştan" önce:

CHP, "çok partili demokrasi" konusundaki iyi niyetini kanıtlamak için 17 Haziran 1945 ara seçimlerinde alışkınlarını değiştirdi: Bu seçimlerde Aday göstermeyeceğini, seçimlerin tamamen serbest yapılacağını açıkladı. İstanbul, İzmit, Çorum, Zonguldak, Sivas, Burdur illerinin boş olan milletvekilleri için yapılan ara seçimlere epey aday katıldı.

Zonguldak'da bir koltuk için 21 aday, İstanbul'da 90'dan çok aday sayılıyor. Zonguldak'taki adaylardan ikisi mühendis, biri Havza'nın eski işçilerinden Muzaffer Birtürk, biri Amele Birliği eski müdürü (Başkanı olmalı. MŞG) ve CHP il merkezi katibi Cavit Arcak, biri "Zonguldak fabrikacılarından Osman"dır. (14 ve 16 Haziran 1945 tarihli Ulus gazetelerinden aktarıyorum.)

İstanbul adayları arasında da işçilere rastlıyoruz: Kırıkkale atölye şefi Fevzi Işık, Haliç Havuzlar Fabrikası kontrolörü ve amatör pehlivanlardan Yusuf Akman, Sosyal Demokrat Fırkası eski başkanı Cemil Alpay, aynı partinin kurucularından olduğunu savunan Fuat Şükrü Dilbilen, Çimento Fabrikasından Cemil Özdil, Demiryollarından Ahmet Sirer Vardar, Şoförler Cemiyeti Başkanı Senihi Yürüten, İstanbul Liman İşletmesi eski müdürü ve bu nedenle adı "Limancı"ya çıkmış ünlü Ahmed Hamdi Başar (DP'nin tüzük ve program hazırlığına da katılan kişi.)

Kocaeli'nin 25 adayından biri Kağıt Fabrikası matbaa teknisyeni Şefik Ergürebüz'dür. Çorum'da ise atölye ustası İhsan Koç'u buluyoruz.

CHP aday göstermese bile ikinci seçmenler yine bildiklerine yani CHP'lilere oy verdiler. Bu arada kimi işçi bir veya iki oy alabildi. Kimi aday seçim beyannamesinde başka siyasi partilerin kurulmasını istedi.

Bu seçimler demokrasiye alışmanın ilk adımıdır. Ancak bunun bir dış manzara ve aday olacakları izleme, denetleme, görme için kullanılmış olması olasılığı da var. CHP'nin "halkın demokrasi açısından olgunluğunu" ölçmek istemiş olması da mümkün.

Bu tür girişimler yöneticilerin "çok partili demokrasi"ye geçip geçmemekte kesin karar vermeleri açısından belirleyici oldu. Kimi kaynak İnönü'nün 1946'da bile bu konuda kesin karar veremediğinin işaretlerine dikkat çekiyor. Metin Toker, Tek Parti isimli çalışmasında (s. 128), İnönü'nün "çok partili politika denemesi ülkeyi anarşiye götürecekte bundan vazgeçeceğini, bildirdiğini" yazıyor.

"Kuzu Partisi"

Bu gelişmeler üzerine Nuri Demirağ, 7 Temmuz 1945'de, Milli Kalkınma Partisi adıyla yeni bir parti kurmak üzere Vilayete başvurdu. Yıllardan beri ilk kez bir Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı parti kurmak için işe girişiyordu.

Nuri Demirağ tanınmayan biri değildi: Türkiye'nin en zengin birkaç isminden biridir. Öte yandan ırkçı ve "turancı"ları parasal yönden desteklediği bilinen iki kişiden biridir. Öbür kişi Enver Paşa'nın küçük kardeşi Nuri Paşa'dır (Killigil). Nuri Killigil ile Nuri Demirağ da birbirini iyi tanıyan iki arkadaştır. Bu parti ırkçıların yasal partileşme girişimi midir? Bilimsel ve ciddi araştırmalara gereksinme var, bu tür sorulara kesinlikle yanıt verebilmek için.

Bildiklerimiz şunlardır: Partinin kurucuları arasında Nuri Demirağ yanında şu isimler bulunuyor: Hüseyin Avni Ulaş ve Cevat Rifat Atilhan.

Nuri Demirağ, TBMM binasının yapımı ile Sivas-Erzurum demiryolunun da müteahhitliğini üstlenmiş zengin bir işadamıdır.

İlginç bir kişilik olduğunu söyleyen ve yazanlar var: İstanbul'daki evinin bahçesinde gazetecilere sık sık kuzu ziyafetleri vermesiyle dikkat çekti. Bu nedenle partisine "Kuzu Partisi" lakabı takıldı.

(Nuri Demirağ, 1954 seçimlerinde Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili olarak TBMM'ye girdi. Milli Kalkınma Partisi 1958'de kapandı.)

1945 Temmuz'unda parti kurmak için ilk başvuruyu yapan Nuri Demirağ ülke içinde "çok partili demokrasi" meraklısı bulunduğunu göstermesi açısından dikkat çekiciydi. Ancak bu başvuru birkaç ay boyunca tek başına kaldı. İçişleri Bakanlığı

partinin kuruluşunun kabulü konusunda yanıtı hemen vermedi. Bu elbette o zaman bu tür işleri pek iyi bilmeyenlerde soru işaretleri doğurdu. Dediğim gibi, 1945'de CHP'nin "demokrasi merakı" herkeste umut yaratacak özellikte değildi.

Kimi gözlemci CHP'nin İngiltere ve ABD'ye hoş görünmek için "demokrasiye" doğru adımlar atmak istediğini ileri sürüyor. CHP bu iki devlet öncülüğünde kurulması planlanan, kurulduğu söylenen "hür dünya"da yerini almak istiyor: Özellikle "tek başına kalmamak". Özellikle savaş yıllarında Nazi Almanyası'na yaptığı yardımlar, krom satışı ve benzeri kolaylıklar sonucu böyle bir "dünyadan" dışlanmamak...

Bu sırada CHP ve ona yakın gazeteler ile gazeteciler, atılan adımların yurtdışındaki gelişmelere bağlı olmadığını belirtmek için özel bir özen gösteriyorlar. Öylesine bir özen ki tam anlattıklarının tersini anlatmamıza yardımcı olan...

Mayıs 1945'den beri iç ama öncelikle dış etkenler altında gözlemlenen siyasal değişimleri yansıtmaması bakımından dönemin ünlü ve etkili "kalemlerinden" ve Ulus gazetesi başyazarı Fatih Rıfkı Atay'ın 22 Temmuz 1945 tarihli Ulus'taki "Türkiye'de demokrasinin tekamülü" başyazısından bir bölümü aynen aktarıyorum:

"CHP'yi kurmuş olanlar, hiçbir zaman, tek partili bir diktatorya rejimi düşünmemişlerdir. Bunu istememişlerdir, bir garplı demokrasi rejimini geliştirmek amacını gütmüşlerdir. İkinci bir parti için ne zaman denemeler ve teşebbüsler olmuşsa Anayasaya aykırı olmadığı için, bunu hoş görmüşlerdir. Eğer bu denemeler ve teşebbüsler muvaffak olmamışsa, bunun kusuru CHP'de değildir. (...) Sadece inkılabı ve milli varlığı savunma kaygılarından doğan geçici engeller kalkacaktır. Bu memlekette de partiler kurulacaktır

ve basın yalnız bağımsız mahkemeler tarafından tatbik olunan kanuna karşı sorumlu olacaktır.

Türk demokrasisinin bu tabii tekamülünü ve onda garplı bir demokrasinin bütün gereklerini yerine getirecek şartların olgunlaşmış olmasını en başta biz, CHP'den olanlar sevinçle karşılıyoruz. Kimsenin zoru altında veya kimseye hoş görünmek için rejim değiştirmiyoruz veya tadil etmiyoruz: Demokrasimiz tekamülünü takip etmektedir.

(...) Vatandaşları şahıslar ve şahsi hırslar etrafında bir parçalanmaya değil, açık fikirlerden ve prensiplerden yoğrulmuş parti programları arasında saflarını seçmeğe davet etmek muhalefet mi ısmarlamaktır? Yoksa Türk Demokrasinin selametini mi aramaktır? Gene aynı selamet bakımından bağımsız mahkemeler tarafından tatbik edilecek iyi bir basın yayın kanunu lazım değil midir?"

5 Eylül 1945'de Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasına izin verildiğini bizzat açıkladı. Aynı demecinde tek dereceli (bugün daha çok genel seçim dediğimiz, yani seçmen koşullarına sahip bütün vatandaşların katıldığı) seçim, üniversite özerkliği ve antidemokratik yasaların değiştirilmesi konularında hükümetin olumlu yaklaşımını belirtti.

Hükümetin olumlu adımları yanında, CHP'nin Eylül ayı içinde muhalif milletvekillerine takındığı olumsuz tavır çelişkilidir. Ancak bunun altında taktik nedenler yatıyor olmalı. Şöyle ki:

Muhafifler Dışlanıyor

Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, İstanbul'da yayınlanan Vatan gazetesinde, 12 Haziran 1945'de CHP Meclis Grubu'nun "Dörtlü Önerge"lerinin reddinden itibaren, yayım ateşine başladılar: O günün koşullarında "çok sert olan bir muhalefet çizgisini izleyen yazılar"la.

CHP'nin tepkisi, yanıtı geçikmedi: 21 Eylül 1945'de her iki milletvekili CHP'den atıldılar:

22 Eylül 1945 tarihli Ulus gazetesi şu habere yer veriyordu:

"CHP (Haysiyet) Divanı, Aydın milletvekili Adnan Menderes ile Kars Milletvekili Fuat Köprülü'nün hareket ve faaliyetlerini CHP'nin hareket ve faaliyetlerine zıt gördüğünden bu iki milletvekillerinin CHP ile olan ilgilerinin kesilmesine oy birliği ile karar vermiş ve bu karar onanmıştır."

Refik Koralıtan da, arkadaşlarını savunan bir yazı yayınladığı için, partiden ihraç edildi.

Bu gelişmeler üzerine Celal Bayar önce milletvekilliğinden istifa etti, sonra da CHP'den.

Dörtler'in önderi eski başbakan ve bakan Bayar'ın istifa dilekçesini İstanbul'da Moda Deniz Kulübü'nde Zekeriya Sertel ile birlikte kaleme aldığını söyleyenler, yazarlar var. Bu, doğruysa, adı geçenler arasındaki ilişkilerin sıklığını, yoğunluğunu göstermesi açısından önemlidir. Gelişmeler, bu tarihten sonra "Dörtler" ile Tan gazetesi "ailesi" arasındaki ilişkilerin daha sıklaştığını ispatlıyor.

Yıldız Sertel, Ardımdaki Yıllar'da, Bayar ailesiyle görüştüklerini belirtiyor ve şunları ekliyor:

"Celal Bayar'ın veya Moda'lı arkadaşların yatlarıyla, hafta sonu gezintileri bile yapılıyordu. Marmara'nın değişik yerlerine gidiliyor, gece yatta geçiriliyordu." (s. 47).

İşin başında CHP yöneticilerinin amacı, muhalifleri parti dışına iterek kendi başlarının çarelerine bakmaya zorlamaktı.

Birkaç hafta sonra bu açıdan son derece önemli bir gelişmeye tanık oluyoruz: Siyasal alanda o döneme kadar tek parti yönetimi sonucu birçok açıdan faşist ve militarist rejimleri çağrıştıran Türkiye Cumhuriyeti siyasi modelini değiştirmek için artık kesin bir adım atıyordu.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945'te TBMM'nin açılış vesilesiyle verdiği söylevde şunları dile getirdi: "Bizim tek eksikimiz, hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır.

Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir.

İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir.

Fakat memleketin ihtiyaçları sevgiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır. (...)

Cemiyetler kanununda ve ceza kanunlarında, sözü edilen maddeler 1938 Haziran kanunlarıyla konulmuştur. Diğer bazı kanunlarda da değiştirilecek yerler her zaman bulunabilir.

Bu maddelerin iyileştirilmesinde, partiler teşkiline, toplanma ve güvenlik haklarına karşı koyması ihtimali olan hükümler değiştirilmelidir.

Bütün bu değişmelerde, memleketin güvenliğine, bünyesine ve ihtiyacına göre doğru ölçüler aranmalı ve bulunmalıdır. Meclis tam bağımsızlık ve huzur içinde kendi vicdani kanaatinin verimi olan doğru ölçüleri kanun şeklinde hükümetin eline vermelidir. Bu ehemmiyetli işlerin tecrübeli ve vatansever ellerinizde iyi ölçülerle kararlaştırılacağını kuvvetle umuyorum." (Ulus, 2 Kasım 1945)

İnönü söylevinde 1947'de yapılması gereken seçimlerin tek dereceli olacağını, seçimle milletin çoklukla vereceği oylarla gelecek iktidarı tayin edeceğini de belirtmiştir. (Seçimler daha sonra 21 Temmuz 1946'ya alındı).

İnönü'nün aşağıda aktardığım sözleriyle CHP'den kopacak bir muhalefet partisinin kurulmasını açıkça teşvik ettiğini kabul edebiliriz: "(...) Bir siyasal kurul içinde prensipte ve yürütmede arkadaşlarına taraftar olmayanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla, bunların kanaatleri ve programları ile açıktan durum almaları, siyasi hayatımızın gelişmesi için daha doğru yol, milletin menfaati ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur."

Bu söylev aslında CHP'den ihraç edilenlere "parti kurun" çağrısıdır. Böylece birkaç ay önce kurulan, kurulmasına izin verilen Milli Kalkınma Partisi'nin ciddiye alınmadığını ve CHP karşısında güçlü, ciddi ve biraz da CHP'ye benzeyen başka bir partinin kurulmasına olanak tanınacağı, izin verileceği açıklanmış oluyordu.

Ancak, daha önce çözülmesi gereken bir sorun vardı:

Bayar ve arkadaşlarının sosyalistlerle ilişkisinin "koparılması". Bunu birazdan göreceğiz.

Şunu da eklemek gerekir ki, İnönü'nün muradının CHP'den atılan ve kopacak milletvekillerinin kuracağı, bir ölçüde CHP vesayetini benimseyecek, bir siyasi parti olduğu anlaşılmaktadır.

Yine aynı biçimde, "partiler teşkiline, toplanma ve güvenlik haklarına karşı koyması ihtimali olan hükümler" değiştirilirken, "memleketin güvenliğine, bünyesine ve ihtiyacına göre doğru ölçüler aranmalı ve bulunmalıdır" derken, İnönü, girilmesi söz konusu "çok partili demokrasinin" sınırlarını da belirlemektedir.

Sonuç olarak, İnönü, daha işin başında, yıllarca süren tek parti rejimi alışkanlığı ile, CHP güdüm ve denetiminin kabulünü önkoşul olarak getirmekte, sol siyasal örgütlere yaşam hakkı tanınmayacağını dolaylı bir biçimde açıklamaktadır. Sonrası, bunun aynen böyle olduğunu ispatladı.

Gazeteler İçinde Tan

Savaşın bitiş saatinin çalmasıyla TKP'ye yakın isimler birçok dergi ve gazete yayınlamaya başladılar. Kimi günlük gazetede düzenli bir biçimde makaleler yayınladılar. Parti'nin yukarıda gördüğümüz genel yaklaşımlarına koşut olarak siyasileşme, dernek ve sendika kurma, işçilerin korunmasına yönelik hakların tanınması için çalıştılar.

Bu yayınlar arasında Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun çıkardığı Gün ilk akla gelen. Sabahattin Ali'nin Yeni Dünya'sı da anılabilir.

3 Kasım 1945'te Esat Adil Müstecaplıoğlu yönetiminde Gün dergisi yayın hayatına girdi: "Haftalık Kültür ve Aktüalite Dergisi" olarak. İlk sayısında Cami Baykut'un "Sulh ve Türkiye", Esat Adil'in "Kültür Hürriyeti" yazıları yanında, Sabahattin Ali'nin "Cigara" isimli öyküsü yayınlandı. Aynı sayıda Aziz Nesin, Hasan Tanrıkkurt ve Lütfe Güçlü imzaları da görülüyor. Bu ilk takıma daha sonra başkaları da katıldı: Mustafa Börklüce, Hüsamettin Özdoğru, Sait Faik, Rifat Ilgaz, Oktay Akbal, Attila İlhan...

Sol yayınlar ABC, Berrak ve Lena gibi kitapevlerinden edinilebiliyordu İstanbul'da.

Sol yayınlar arasında en dikkati çeken, günlük Tan gazetesidir. H. Lütfi Dördüncü ile Zekeriya Sertel'in ortaklığında çıkarılan ve 1944-1945'de solcuların veya o yıllardaki deyişle "ilericilerin" buluşma mekanına dönüşen Tan gazetesi.

Tan gazete ve matbaası o dönemde Türkiye'nin en büyük, en üstün tekniğine sahip, gazete ve kitap matbaası, mürettiphanesi, makineleri, klişehane ve mücellithanesinden oluşuyordu.

Tan o yıllar ilericilerinin "kalesi" gibiydi.

Savaşın bitmesine doğru "Demokrat ve ilerici basında sürekli olarak Türkiye'nin de en kısa zamanda demokratik bir rejime kavuşması gerekliliğini ortaya koyan yazılar çıkmaktaydı. Bu sırada Tan gazetesinde demokrat güçlerin isteklerini yansıtan bir seçim programı yayınlandı. Programda esas olarak, demokratik hakları kısıtlayan bütün kanunların kaldırılması ve ülkede demokratik bir rejimin kurulması isteniyordu. Programda ele alınan meseleler özetle şunlardı: Yarım kalan Kemalist devrimi bugün ancak, memleketin temel güçleri olan işçiler, köylüler, yani emekçi Türk halkı tamamlayabilir. Bu nedenle, bu sınıflar gerçek siyasal haklarını elde etmeli, siyasal ve meslek örgütlerini kurabilmeli, emekçilerin yaşayış tarzları düzeltilmesi, söz, yazı ve toplanma özgürlükleri teminat altına alınmalı".

Demokrat bir kadronun desteğini ve geniş halk yığınlarının güvenini kazanmış bir hükümetin kurulması isteniyordu.

Programı hazırlayan Faris Erkmen'di. 1943'deki En Büyük Tehlike isimli broşürü imzalayan.

Program, O'nun ve Tan Gazetesinin mahkemeye verilmesine yol açtı. Tan o yıllarda ilgi çeken bir gazetedir.

22 Ağustos 1945 tarihli Tan gazetesinde, Zekeriya Sertel, şöyle yazıyordu:

"Türkiye'nin daha geniş bir demokrasiye geçmesi gerektiğinde cumhurbaşkanından en basit vatandaşa kadar herkes beraberdi... Bunun için anayasa ve uluslar arası taahhütlerimize uymayan mevzuatı (yasaları) değiştirmek, fer'i kanunlarda değişiklikler yaparak vatandaşlara demokratik haklarını kullanmak olanağı vermek gerekir." Zekeriya Sertel bu değişiklikleri hükümetin ve TBMM'nin yapamayacağını ileri sürüyor, seçime gidilmesini

öneriyordu. Z. Sertel, başka yazılarında da vatandaşın hesap sorma hakkını savunuyordu.

Yazarlar İçinde Zekeriya Sertel

Tan gazetesi Zekeriya Sertel ile bütünleşmiştir. Zekeriya Sertel, gazetesinde kendi yakın ve tanıdık "ailesini" çevresinde toplamıştı desek yeridir.

Kimler yoktu ki: Naci Sadullah, Sabiha Sertel elbette, Aziz Nesin, Adnan Cemgil, Muvaffak Şeref, Sabahattin Ali, Niyazi Berkes, Behice Boran ve diğerleri...

Tevfik Rüştü Aras ile Cami Baykut da Tan'da yazıyorlardı.

Geniş yazar, sanatçı ve yetenekli gazeteci takımıyla Tan en alımlı sol ve muhalif gazetesiydi o günlerin. Savaş bitişinde Sertel'ler, TKP'ye üyeliği bugün kesinlik kazanmış Sabiha Sertel'in öncülüğünde, demokrasinin Türkiye'ye de getirilmesi için bütün demokratlarla bir cephe kurmak için kolları sıvadılar. Bu işte onlara en başta ünlü devlet adamı Tevfik Rüştü Aras yardımcı oldu.

Zekariya Sertel ve Tevfik Rüştü Aras'ın o sırada CHP'ye muhalif milletvekilleri ile ilişkiye girmesi bu çerçevede gerçekleşti. Kimi safhalarını yukarıda gördük. Zekeriya Sertel ortak cephenin öncüsü ve sonra dayanağı olması umuduyla Görüşler ismiyle bir dergi çıkarmak istiyordu.

Bu dergiye Ankara'daki ilerici çevreden Niyazi Berkes, Pertev Boratav ve Behice Boran destek olacaktılar.

Halide Edip Adivar, Cami Baykut da işin içindeydiler.

Zekeriya Sertel Ankara'lı arkadaşlarıyla görüşmek için defalarca Ankara'ya gitti.

Bu arada "Dörtler"le, Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan ile de görüştü. Zekeriya Sertel şöyle anımsıyor:

"Ben hepsini gayet iyi tanırdım. Fuat Köprülü ile de gençlik yıllarımdan beri ilişkilerim vardı. Ankara'da her biriyle uzun görüşmeler yaptık. Adnan Menderes beni özel olarak eve çağırdı. 'Sizin için komünist diyorlar, ne dersiniz' dedi. Ben de kendisine komünist olmadığımı anlattım.

Çok partili parlamenter sisteme geçmek için savaştığımızı söyledim. Tek şef yönetimine karşı olduğumuzu ve amacımızın demokratik bir rejime kavuşmak olduğunu belirttim.

Biz bomba koyuyorduk adeta şef yönetimine.

Dörtlerle aramızda görüş birliğine vardık. Onlar da Görüşler'e yazı vermeyi kabul ettiler.

Hatta Celal Bayar o sıralarda İş Bankası'ndan önemli bir para almıştı. Tevfik Rüştü Aras, Bayar'ın bize beş bin lira verebileceğini söyledi. Ben bağımsızlığımızı kaybetmemek için bunu kabul etmedim."

DP'nin gelecekteki kurucularının o sıralarda adı solcuya çıkmış başkalarıyla da görüşmek istediğini doğrulayan bir tanıklık Mihri Belli'den geliyor. Emin Karaca ile yaptığı söyleşide Mihri Belli şunları dile getiriyor:

"Celal Bayar DP'yi kurma işine girişmiş, sol ile işbirliği yapmanın yollarını arıyordu. Bana bile, hapisanedeyken, iki kez mesaj yolladı." ("Onlar Bir Zamanlar Yeraltındaydı", dizi yazı, Özgür Gündem, 6 Haziran 1993).

Rasih Nuri İleri, 1-18 Ekim 1985 tarihli Yeni Gündem'de "1946'da (1945 olmalı. MŞG) Demokratlarla (DP'liler anlamında) Sosyalistlerin gönülsüz ittifakından" söz ediyor.

Daha sonra 27 Kasım-3 Aralık 1988 tarihli Tempo dergisinde Atilla Akar'a verdiği kısa açıklamada Rasih Nuri İleri bu konuda şunları ekliyor:

"Gerçekte Tan olayı diye bir olay yoktur. Olaya 'Görüşler olayı' demek daha doğrudur. Olayın özü İnönü'nün tek parti rejimine karşı TKP'nin geliştirdiği 'İleri Demokrat Cephe'nin yıkılması gayretidir. Söz konusu olay sonrasında bu güçler birleşmemişler ve hareket ayrı yollara kanalize olmuştur."

Buna benzer bir başka yorum, biraz farklı da olsa Abidin Nesimi'den geliyor:

"Bu olay gerçekte Fevzi Çakmak desteğindeki Cami Baykut'un Yeni Dünya Gazetesi'nin ve tüzüğünü benim hazırladığım Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi Girişiminin engellenmesine yönelik bir hareketti. Nitekim bu gözdağından sonra Cami Bey bu işlerden vazgeçti. Tabii bu arada olan Tan'a oldu. Asıl hedef başkaydı ve bu arada Tan, bir çeşit gümbürtüye gitti denebilir."

Dörtler ve Sertel ile arkadaşları Ankara'da Tevfik Rüştü Aras'ın evinde buluşuyorlardı. Uğur Mumcu dizi yazısında şunları belirtiyor (Cumhuriyet, 17 Şubat 1990):

"Dr. Tevfik Rüştü Aras'ın Ankara'daki Bahçelievler 3. Cadde'deki bahçe içindeki dubleks evi, o gün önemli konuklarını ağırlayacaktı.

Celal Bayar ve Menderes beraberce gelmişlerdi.

Zekeriya Sertel, İstanbul'dan trenle geliyordu. Sertel'i, istasyonda Menderes'in yeğeni Özdemir Evliyazade karşılamıştı. Dr. Tevfik Rüştü'nün evine getirmişti.

Hemen konuya girildi. Konu, yeni kurulacak partiydi. Partinin adı 'Cumhuriyetçi Demokrat Parti' olacaktı.

Bayar ve Menderes, sol eğilimli Tan gazetesi sahibi ve yazarı Zekeriya Sertel'den, kurulacak partinin görüşlerini savunacak bir dergi çıkarmasını istiyorlardı.

Dergi konusu, daha önce Sertel'in İstanbul Moda'daki evinde de açılmıştı. Celal Bayar ısrarlıydı, yeni kurulacak parti için bir yayın organı gerekiyordu.(...)

Demokrat Parti'nin sözcülüğünü yapacak olan dergiyi Zekeriya Sertel'in eşi Sabiha Sertel çıkaracaktı.

Dergiye Sabiha Sertel'in Tan Gazetesi'ndeki köşesinin adı verilmişti: 'Görüşler': 'Görüşler Dergisi'ne Bayar, Menderes, Prof. Fuat Köprülü'nün yanlarında Behice Boran, Pertev Boratav, Niyazi Berkes ve Halide Edip Adivar da yazı yazacaklardı."

1 Aralık 1945: “Görüşler” Çıktı

TKP'nin kendi bünyesinde aldığı karar üzerine kurmayı düşündüğü İleri Demokrat Cephe (İDC), Tan gazetesi yöneticisi ve yazar Zekeriya Sertel ve arkadaşlarının "ortak cephe" veya "tek cephe" ismiyle "yumuşatıldı". Bu çevre CHP içindeki muhalif "Dörtlerle" Görüşler isimli dergide buluştu.

Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım isimli anı kitabında konuyu şöyle anlatıyor:

"Sabiha'nın (Sabiha Sertel) amacı özgürlük ve demokrasi davasında bir ortak cephe kurmaktı. (...) Celal Bayar, Adnan Menderes ve Tevfik Rüştü Aras, Sabiha'nın tek cephe önerisini kabul ettiler. Dergiyi (Görüşler) Sabiha'nın çıkarması kararlaştırıldı."

Derginin ilk sayısı 1 Aralık 1945 tarihli: Cumartesi günü çıkıyor. Bunun altında Yıl:1, Cilt: 1 yazıyor. Daha altında ise "Sayısı 25 Kuruş". Kapağın sol üst köşesinde derginin adı yazılıdır. Ve hiç saklanamayacak biçimde G harfi ters bakıldığında bir orak biçimindedir. Başlık altında "Haftalık Siyası Mecmua" yazılıdır. Kapaktaki desende şunu görüyoruz: Üstünde Görüşler yazılı bir bilek, bir tür tiyatro perdesini kaldırmak, aralamak üzere. Perde arkasında ise oldukça semiz üç erkek saklanmaya çalışıyor: Üç tipin her birinin üstünde sırasıyla SUİİSTİMAL, İHTİKAR, FAŞİZM yazılı (bu sonuncusunun yüzü kısmen saklı).

Savaş yıllarının savaş zenginleri yarattığı, dünya kadar yolsuzluk, kaçakçılık, ihtikar ve suiistimal sonucu yeni zenginlerin bir tür "hacığa/hödük" biçiminde algılandığı biliniyor. O sıralar bütün basın bu tür olaylara yer veriyor. Adı yolsuzluğa veya stokçuluğa

karışanlardan yakalananlar neredeyse "vatan haini" olarak ilan ediliyordu.

Burada Görüşler'in orjinalliği suiistimal ve ihtikar "belaları" (o yıllarda en çok kullanılan sıfat: Sanki bunlar kaderin acı cilveleri gibi aktarılıyor basın tarafından) yanında faşizm "belasının" da gösterilmesi, açıkca teşhir edilmesi. Kapağın sağ üst köşesinde büyük harflerle yazılı olarak şunu okuyoruz: Sabiha Sertel: Zincirli Hürriyet, Yazısı 6-7. Sayfalarda. Bunun hemen altında altı vesikalık fotoğraf bulunuyor: En başta Celal Bayar, yanında Tevfik Rüştü Aras, ikinci sırada Fuat Köprülü ve yanında Adnan Menderes. Üçüncü sırada ise Sabiha ve Zekeriya Sertel'ler.

Fotoğrafların altında ise şu satırları okuyoruz: Mecmuamıza yazı yardımlarını vaadedenler:

Celal Bayar

Tevfik Rüştü Aras

Fuat Köprülü

Adnan Menderes

Cami Baykut

Sabiha Sertel

Bu altı ismin başına sıra numaraları konulup tanıtıldıktan sonra, diğer isimler numarasız sıralanıyor. Şöyle: M. Zekeriya Sertel, Pertev Boratav, Behice Boran, Meliha Berkes, Niyazi Berkes, Hulusi Şerif, Adnan Cemgil, Esat Adil Müstecaplıoğlu, Muvaffak Şeref, Dr. S. Dosdoğru, Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Nail V., Aziz Nesin, vs.

İşte bu isimlerin bir dergi kapağında bile bir arada görünmesi üzerine film koptu: Bilinenlere bakılırsa kapak ve ilk sayının içeriği CHP yönetiminde heyecan ve telaşa yol açıyor.

İki baskı yapan ilk sayı tükenince telaş ve heyecanın, koşturmaca ve paniğin hızı da artıyor:

CHP, önce bayilere bu derginin satılmaması için baskı yapıyor. Bunlar bu günleri anımsatmıyor mu?

CHP iktidarını ve CHP yönetimini tedirgin eden, korkutan sol ile parti dışına atılmak istenen muhalefetin (madem ki o sırada DP henüz kurulmamış) birleşmesi sonucunda doğacak dinamiğin CHP'nin sonunu hazırlaması. Böyle bir paranoya CHP ve yöneticilerini tanıyanlar için hiç şaşırtıcı değil. Öte yandan Ankara ve/veya İstanbul'daki mikrotoplumda, küçük evrende, küçük dünyada paranoyanın etki ve tepkisi daha şiddetli olmaya yatkındır.

Bunun o yılların savaş sonu koşullarıyla da yakın ilgisi vardır mutlaka. Ama bunu yazmak bile yapılanın hoşgörülebilirliğini akla getirebileceği için doğru değil.

1 Aralık 1945'te başka bir yayın daha okuyucularına merhaba dedi: Bu, Sabahattin Ali ile Cami Baykut'un yönetimindeki Yeni Dünya'dır.

Ekim 1945'te S.E.S (Sanat, Edebiyat, Sosyoloji), Kasım'da Gün'den sonra, Aralık'ta iki yayın birden CHP'yi, Tek Parti yönetimini allak bullak etti: "N'asolur efendim biz bu adamları inim inim inletmemiş miydik, sürüm sürüm süründürmemiş miydik?"

Evet, yetkililer fena halde tedirgin ve şaşkıındı. Çok sürmedi şaşkınlık. Alışılmış tepkiler henüz terkedilmemişti tamamen. Ama

dahası da var: Görüşler dergisinin G harfi "resmen orak" değil miydi canım!

Evet, apaçık ortada, işte resmen ve herkesin gözü önünde büyük bir komünist komplo hazırlanıyordu. 1952'de Abidin Dino'nun seramiklerindeki imzasında orak ve hatta çekiç arayan zihniyet işte buradaki bu zihniyettir.

Zekeriya Sertel 1 Aralık 1945 tarihinde Tan'da çıkan yazısında, "Dün beş paraları yokken, büyük servetler yapmış kimselerle halk önünde hesaplaşmak istiyoruz" diyordu.

Sabiha Sertel ise "Muvafakatın Feryadı" başlıklı yazısında şöyle diyordu:

"Şimdi Türk basınında iki gazete gerçek anlamda bir özgürlük ve demokrasinin gerçekleşmesi, halkın kaderine egemen olması, yolsuzlukların, aşırı kârların önlenmesi, Türk milletinin bütün devlet mekanizmasını kontrolü altına alması için muhalefete geçmiştir. Kökü halkın içinde olan bu muhalefetin, Meclis'te ve basındaki temsilcileri sayıca sınırlı olduğu halde, muvafakatın (iktidarın) bunu boğmak için sarf ettiği gayret sınırsızdır."

Sabiha Hanım öngörüyor olacakları.

Belli sayıda muhalifin bir dergi etrafında toplanmasının rejimi sarsabileceğini düşünebilmek için dönemin yöneticilerinin, polis ve gizli servislerin paranoyasına sahip olmak gerekir. Nitekim Zekeriya Sertel de bu konuya değiniyor:

"Derginin ilk sayısının kapağına Bayar'ın, Menderes'in, Köprülü'nün ve Tefik Rüştü Aras'ın resimlerini koyduk. Daha önce de bu resim konusunu kendilerine danışmıştık zaten. Halk Partisi'nin yöneticileri bizim güçlenmemizden ve tek şef

yönetimine karşı çıkmamızdan çok ürküyorlardı. 4 Aralık olayı böyle hazırlandı..."

"Filmin kopmasının" tek nedeni Görüşler'in ilk sayısının yukarıda belirttiğim biçimdeki kapakla çıkması değildi.

Aynı gün, yani derginin yayınlandığı gün, Celal Bayar basına verdiği demeçte, arkadaşlarıyla yeni bir parti kurma girişimine başlayacaklarını resmen açıkladı.

Şimdi düşünün, kurulacak partinin yöneticileri arasında adı solcuya çıkmış olanların da bulunmasını... Olacak iş mi bu?

Ya da en azından Görüşler'in kapağındaki isimlerden birkaçının da içinde bulunduğu bir partinin kurulması ve İkinci Savaş yılları boyunca biriken ve artık elle tutulur bir hal almış toplumsal muhalefeti yönlendirmesi...

O günlerde son derece otoriter, 'ben dedim oldu'cu CHP böyle bir şeye asla katlanamazdı. "Bir şeyler yapılması" için CHP harekete geçti.

"İşi" CHP üye, yönetici ve adamlarının bizzat yapması "uygun" olmazdı. "Olaya" kendiliğindenmiş havası verilmeliydi ayrıca. O halde, yıllardır izleyen, gözleyen, fişleyen, gözdağı veren, tutuklayan, döven, işkence eden, "konuşturan" polis, siyasi polis, gizli polis "gerekeni yapmalıydı".

Azarcı, alabildiğine otoriter tek parti/Devlet-parti emrindeki polis, siyasisi ve gizlisi içinde, zaten "donuna kadar" CHP'li değil miydi?

O yıllar kimin CHP yöneticisi, kimin polis olduğunun bilinemediği yıllardır: Aynı kişinin hem milletvekilliği, hem parti müfettişliği, hem polisliği, hem de bilmemneliği üstlenebildiği yıllar...

İşte bu tür mekanizmalar devreye sokuldu. Onlar da "gençleri" harekete geçirdiler...

CHP Gençlik Kolları kışkırtıcılığa başladı: İstanbul Üniversitesi'nde ve öğrenci yurtlarında. CHP güdüm ve denetimindeki gençler "iş" yapmaya hazırды.

Ancak kamuoyunu da hazırlamak gerekiyordu. Bunun için ise yıllardan beri CHP emir ve komutasında yazılar yazan, makalelerinde resmi görüşü aynen alan "gazeteciler" ne güne duruyordu? İkinci Savaş süresince bir gün "İngilizci" bir gün "Almancı" olmaktan başları dönmüş "aslan" başyazarlar" göreve çağrıldılar: "Vatanı kurtarmak için"...

En başta Hüseyin Cahit Yalçın ve başyazarlığını yaptığı Tanin gazetesi. Ondan sonra ise Cumhuriyet...

Ancak, 2 Aralık 1945'de yapılması önceden kararlaştırılmış ara seçimler vardı: Önce onların düzenlenmesi gerekiyordu. Sonra...

2 Aralık 1945: Ara Seçimler

4 Aralık 1945'ten iki gün önce İstanbul, İzmir, Denizli, Kocaeli ve Muğla illerinde ara seçimler yapıldı:

CHP 17 Haziran 1945'deki ilk denemesinden sonra, bu seçimlerde de aday göstermeyeceğini duyurdu. Ayrıca, bu seçimde CHP'ye mensup ikinci seçmenlerin oylarını kendi partisinden olan adaylara vermekle yükümlü olmadıkları belirtildi. (25 Kasım 1945 tarihli Ulus).

Adaylar içinde dikkati çekenler; Kocaeli'nde Kağıt Fabrikası hesap mütehassısı Zeki Zeren, Gölcük Fabrikaları'ndan tesviye ustabaşısı Mustafa Özkalkan, yine Kağıt Fabrikası'ndan idare memuru Hilmi Coşkun. Ve İstanbul'dan yine Cemil Alpay, yani Sosyal Demokrat Fırkası eski başkanı.

3 ve 4 Aralık 1945: Eşi Görüşmemiş Manipölasyon, İnanılmaz Provokasyon

Saldırı işareti veren Tanin gazetesi sahibi ve başyazarı Hüseyin Cahit'tir. Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin'de, 3 Aralık 1945'de sayfayı baştan başa kaplayan, büyük puntolarla dizilmiş, "Kalkın Ey Ehl-i Vatan" başlıklı uzun bir yazısı çıktı. İkinci başlıkla yine büyük harflerle "Bir Vatan Cephesi Lüzumu Vardır" diyor, gençliği ayaklanmaya çağırıyordu.

Yazı şöyle başlıyordu:

"Bu memleket, asırlardan beri, Şimal'den gelen hücumlara eti, kanı, ruhu ve silahı ile karşı koydu. Milletin varlığı, bu ıstıraplar ve felaketlerle yoğrulmuştur. Bu defa yine anavatan topraklarından parçalar ve Türk istiklalinin hatimesini teşkil edecek surette boğazlardan üs isteniyor. Milli Şef, şerefli insanlar gibi yaşayacak ve şerefli insanlar gibi öleceğiz derken, milletin kalbini okumuştur. Fakat düşman istilasası şimdi komünizm propagandası halinde içimize sızmaya başlamıştır. Yeni Dünya'nın, Görüşler'in intisarı bu hususta tereddüte yer bırakmamıştır. Vaziyet açıktır: Beşinci kol faaliyettedir ve hücumu geçmiştir. Hitler de göz koyduğu memleketlerde bozgunu bu surette evvelden temin etmişti.

Büyük vatanperver Namık Kemal'in sesi bugünün parolasıdır: Kalkın ey ehli vatan, mücadele başlıyor. Ve başlamak lazım. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın, Türk vatandaşlarının ruhuna her gün en yakıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehirini dökmesine müsaade etmeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur.

Mücadelenin silahı yalnızca söz ve yazıdır. Fikirler, fikirlerle yıkılır. Cebir ve şiddet onların ekmeğine yağ sürer. (...)

Görüşler'i açıp da Bayan Sertel'in 'Zincirli Hürriyet' makalesini okuduğum zaman, sayfayı süsleyen kıpkızıl demirlerle, bize nasıl bir hürriyet hazırladıklarını derhal anladım. Bayan Sertel şöyle diyor:

'Hür insanlar cemiyetinin en büyük şıarı, geniş halk kitlelerinin menfaati için icap ederse şahsi menfaatini feda etmektir.'

Komünist edebiyatı ile meşgul olmamış olanlar bu satırların altında gizlenen manayı gözden kaçırabilirler. Geniş halk kitlelerin menfaati namına hürriyetlerin feda edildiği yer Rusya'dır.

...

Bunları susturmak için cevap vermek hükümete düşmez, söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır."

Tanın ertesi gün "Beşinci Kol Propagandası" başlığı ile çıkıyordu.

Bu kez konu "Atatürk İstismarı"ydı. Tanin, komünistlerin Atatürk'ü sömürdüklerini ileri sürüyordu:

"Atatürk'e karşı bu memlekette beslenen hürmet ve hayranlık düşmanların elinde Türkiye'ye karşı bir propaganda silahı olmuştur. Hitler, bu silahı bol bol kullandı. Çünkü, Türkiye, nüfuz ve tesirine kapılmıyor, garp demokrasileriyle birleşiyor. Diktatörlüğe nefret besleniyordu. Alman radyosu, Türkiye'de Atatürk sağ olsaydı, Türk hükümeti böyle bir politika takip etmezdi, Türk Hükümetini Atatürk'ün izinden ayrılıyor diye Türk milletini hükümete karşı kıskırttı durdu.

Aynı silahı Ruslar ellerine aldılar. Türk hükümetini Atatürk'ün yolundan şaşmakla ve Hitler'e meyletmekle itham ettiler. Şimdi Yeni Dünya ve Görüşler aynı silahı kullanıyor.

(...) Görülüyor ya, faşist olsun, kızıl faşist olsun, bütün düşmanlar Atatürk silahı ile Türkü Türke vurdurmak istiyorlar. Memleket içindeki gönüllü komünist beşinci kolu da bundan medet umuyor. Hatta Tefvik Rüştü Aras da bu kervana katılmış."

Hüseyin Cahit Yalçın, Atatürk döneminin bir altınçağ olmadığını, kendisinin 1924 ve 1925 yılında İstiklal Mahkemesi'nde yargılandığı, Zekeriya Sertel'in de yazdığı bir öykü nedeniyle üç yıl hapis cezasına çarptırıldığını anımsatıyordu.

Sabiha Sertel, demokratların, komünistlerin ve sosyalistlerin kuracakları birliklerle "irticayı" yeneceklerini yazmıştı.

Hüseyin Cahit, "hayır" diyordu. Komünistlerle, sosyalistlerle birleşmiyorlar, Bayan Sertel hem aldanıyor, hem de aldatıyordu. Komünistlerin kurdukları "vatan cepheleri" de Moskova'nın emrinde komedi oynuyorlardı.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın bu yazıları etkisini göstermekte gecikmedi. 1925'de Zekeriya Sertel ile aynı hapisane hücrelerini paylaşan Hüseyin Cahit, 20 yıl sonra O'nun canına ve malına düşmandır.

4 Aralık 1945 tarihli Cumhuriyet birinci sayfasındaki şu haberle "koroya" katılıyor:

"Bizim yoldaşlar nihayet maskelerini attılar. Dün bir okuyucumuz 'Görüşler' mecmuasıyla birlikte idarehanemize geldi. Mecmuayı masamızın üzerine yaydı. Başlığını ters çevirerek parmağını üzerine bastı. O şekilde bir başlıktan bir harf değil, bariz bir orak resmi kaldığını hayretle gördük. Böyle G harfi olmaz, bu kasten böyle çizilmiştir dedikten sonra sordu: 'Ya bunun çekici nerede?'

sustuk. Cevabı gene kendisi verdi: 'Okuyunca anladım, içinde imiş!' "

Sabiha Sertel, o günlerin en çok okunan köşe yazarlarından biridir. Ve yazılarında CHP'yi sık sık "diktatörlükle" eş tutuyordu. CHP yönetimini ve getirdiklerini eleştiriyordu. 3 Aralık 1945 tarihli Tan'da, "Görüşler" başlıklı köşesinde her zamanki gibi CHP'ye ve iktidarına dokunduruyordu:

Sertel'in yazısı "Halk Partisi Meclis'te ekseriyet değil ittifak partisi"dir diye başlıyor, daha sonra CHP hükümetinin muhalefetin sesini kestiğini ileri sürüyor; bu antidemokratik baskılardan örnekler veriyordu.

Sertel'in yazısı şöyle noktalanıyordu:

"Bütün bunlar senelerce ihtikar, suiistimal, tahakküm altında dilini, şuurunu paslandıran, halkı şaşırtmak içindir. Halkın muhalefetini boğmak için muavvakatın feryadıdır."

O gün Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazısı bir işarettti sanki. Ve o Salı günü yani 4 Aralık 1945'te İstanbul birbirine katıldı:

Sıkıyönetim altındaki İstanbul. Tek parti yönetimi altındaki Türkiye: İnsanların, bırakın izinsiz gösteri yapması, izinli gösteri yapması bile olanaksız bir ülkenin en büyük kentinde her yer darmadağın ediliyor: Bir tek asker, bir tek polis müdahale edip, yakıp yıkmayı, kırıp dökmeyi önlemiyor. Neler oldu o gün?

Uğur Mumcu, dizi yazısında (Cumhuriyet, 17 Şubat 1990), aktarıyor:

"CHP İstanbul İl Örgütü, üniversite bahçesinden başlayacak bir yürüyüşü hemen düzenlemişti.

4 Aralık günü İstanbul Üniversitesi bahçesinde toplanan öğrenciler Tan Gazetesi'ne doğru yola çıkmışlardı.

Zekeriya Sertel, olayı daha önce haber almış Vali Lütfi Kırdar'ı uyarmıştı.

Vali 'biliyorum' demişti, 'önlemleri aldım'.

Bu yürüyüşten ve saldırıdan hükümetin haberi vardı.

Sayıları on bin kişiyi bulan yürüyüşçüler yolda hiçbir engelle karşılaşmadan Tan Gazetesi'ne ulaştılar.

Gazetenin çevresi polisçe sarılmıştı, ama polis olanları sadece izliyordu. Saldırganlar Tan gazetesi binasına girerek, ellerindeki balyoz ve baltalarla camları, pencereleri ve rotatifi kırdılar.

Binanın her tarafına kırmızı mürekkep döküyorlar ve bağırıyorlardı:

'Kahrolsun komünizm. Kahrolsun Serteller'

Linotip dizgi makineleri, hurufat ve dizgi malzemeleri, kapılardan pencerelerden aşağı atılıyordu.

Kağıt deposundan çıkarılan bobinler de sokağa atılmıştı.

Tan Matbaası bir saat içinde yerle bir edilmişti.

Sıra Atatürk'ün İçişleri Bakanı Cami Baykut ve Sabahattin Ali'nin çıkardıkları 'La Turquie'ye gelmişti.

Saldırganlar 'La Turquie' Gazetesi'nin matbaasına da girdiler.

Matbaada ne varsa parçalandı.

Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun 'Yeni Dünya' matbaası da saldırıya uğramış, matbaa içinde ne varsa teker teker parçalanmıştı.

Saldırganlar, daha sonra Kadıköy vapuruna binip Serteller'in Moda'daki evlerine saldırmayı planlamışlardı.

Vali Lütfi Kırdar, olayın daha da büyümesinden ürkmüş olacak ki, Kadıköy vapuru kaptanına 'doğru Adalara' emrini verdi."

O günkü olayları yakından izleyen Oktay Akbal anımsadıklarını yıllar sonra şöyle yazdı (Cumhuriyet, 22 Şubat 1990):

"Ayağa kalkmıştı ehli vatan! Kimlerdi bunlar? Tek partinin gençlik kollarında egemen olan aşırı sağcı kesim. Doğallıkla 'milliyetçiyiz' diye onların ardına takılanlar!...

Galata köprüsü açılmıştı o sabah. Sandallarla, dolmuş kayıklarıyla, motorlarla Eminönü'ne geçiliyordu. Beş kuruşa ya da on kuruşa.

Bindiğim kayıkta konuşuluyordu. "Tanin'de bir yazı çıkmış, gençlik ayaklanmış, basimevini yıkmış' Oysa Tanin Hüseyin Cahit'in gazetesiydi, üstelik de 'Kalkın ey ehli vatan' başyazısı da burada çıkmıştı. Ama insanlar 'Tan'la 'Tanin'i birbirine karıştırıyorlardı.

Eminönü Meydanı kağıt bobinleriyle kaplıydı. Bobinler yuvarlanmış, açılmış, Sirkeci'den Eminönü'ne kadar yayılmıştı.

Babiali yokuşunun başına geldiğimde Tan Basımevi'nin yarı yarıya yıkılmış olduğunu gördüm.

Bağrıışmalar, çağrıışmalar gırlaydı. Kalabalık birikmişti. Pencerelerden yazı makineleri, masalar, sandalyeler fırlatılıyordu. Tam bir yakma yıkma eylemi!...

ABC kitabevine yöneldi bu genç kalabalık. Bir anda bu kitabevi de yerle bir edildi. Silanpaa, Duhamel, İstrati vb. kitaplar oracıkta yakıldı. Partili gençler büyük zafer kazanmışlardı. Solu, solculuğu ortadan kaldıran kahramanlar gibiydiler! Gözler dört yanda yıkılacak yer, dövülecek adam arıyordu.

Biz iki arkadaş Marmara Kitabevi'nin vitrinlerinin önüne dikildik. Bir de burası yerle bir edilmesin diye...

Hilmi Ziya'nın, Abdülbaki Gölpınarlı'nın yeni kitapları vitrini kaplamıştı. Genç göstericilerin gözlerinden kitapları saklamak istiyorduk. Hatta önümüzden geçenlere laf atanlarımız bile vardı. Tek, gözleri Marmara Kitabevi'nin vitrinlerine ilişmesin!...

Kalabalık, Vatan gazetesinin bulunduğu Molla Fenari sokağına yöneldi. O günlerde 'Tan-Vatan Cephesi' diye anılan demokrasi savunucuları vardı. Tan yıkılmıştı, sıra Vatan'daydı! Neyse ki biri çıktı da 'Vatan, Tan gibi değil' dedi, böylece Vatan yıkılmaktan kurtuldu."

Tuna Baltaçoğlu, Yeni Adam Günleri başlıklı kitabında (YKY, İstanbul, 1998, s. 52) şunları aktarıyor: "Dönemin solcu, ilerici yayınlarının satıldığı 'ABC', 'Berrak', 'Lena' gibi kitabevelerine de saldırdılar. Tahrip ettiler. O gün bir raslantı sonucu bu kitabevelerinden birinde bulunan Lütfi Erişti, Kitabevi'ni tahrip eden saldırganların elinden, tezgahın altına saklanarak kurtulmuştu."

Baltaçoğlu şu notu da düşüyor: "Bu olay daha sonra da olmuş olabilir, tam bilemiyorum."

Ama biz şunu anlıyoruz: Tanınmış kimi aydın, yazar saldırganlardan canlarını kurtarmak için saklanmak zorunda, durumunda bırakıldılar. Dramatik olan, korkunç olan da budur: Can güvenliğinizin olmaması.

O günkü olayları genç bir kız çocuğu olan Gün Benderli'den dinleyelim isterseniz. (A.g.k. , s. 66):

"O gün eve geldiğimde annemi evde bulmuştum. Olanlardan haberim vardı, fakat o sıralarda bambaşka bir yerde olduğum için

gösterilere rastlamamıştım. Garibime giden şey, annemin evde beni 'Bugünkü gösterileri duydun mu?' sözleriyle karşılaması oldu. Ve ondan daha garibi, 'Git de bak bakalım, ne olmuş? Böyle şeyleri yakından görmek iyidir' diye gönderdi beni dışarıya. Buna hiçbir anlam veremedim, ibret olsun diye mi göndermişti beni, yoksa örnek alayım diye mi? Aynen dedemin ölüsünü görmem için beni hastaneye sürüklemesi gibi bu da bir muammadır benim için. Evden çıktığımı, Maçka-Beyazıt seferi yapan bir tramvaya, Narmanlı apartmanının önündeki duraktan binerek ta Beyazıt'a gittiğimi ve oralarda biraz dolaşıp tekrar bir tramvaya binerek eve döndüğümü hatırlıyorum. Gençliğin milli galeyanı, Sabiha ve Zekeriya Sertel'i bulamadılarsa da ortalığı kırıp döktükten sonra yatışmıştı. Ama arkalarında bıraktıkları izler bile o gün yaşanan dehşetin boyutlarını gösteriyordu ve bana yetti."

Gün Benderli-Togay, 1950'lerin başında, Paris'te Sabiha ve Zekeriya Sertel'le tanışıp, onlarla birlikte çalışmaya başladığında olayın dramatik boyutlarını birinci ağızdan dinleme olanağı bulunduğunu da anlatıyor:

"1945 yılının aralık ayında Tan matbaasının milli duyguları galeyana (!) (Ünlem işaretini Gül hanım koyuyor. MŞG) gelen gençler tarafından yıkıldığını, bu gençlerin Babiali'nin altını üstüne getirdiklerini, İkinci Dünya Savaşı boyunca dünyadaki ve Türkiye'deki gerçekleri doğru olarak yansıtan tek gazete olduğunu ilerde öğreneceğimiz Tan gazetesinin sahibi Zekeriya Sertel'i lanetlediklerini, gazetedeki köşesinde her gün yazısı çıkan Sabiha Sertel'i kırmızı mürekkebe bulayıp sokakta oynatmaya hazırlandıklarını (....)" (s. 65-66).

Kim Yap(tır)dı?

O günkü olayları yakından izleyen Oktay Akbal, yıllar sonra bile asla unutamadıklarını, yazdıktan sonra su sonuca ulaşıyor (Cumhuriyet, 22 Şubat 1990):

"4 Aralık 1945 olayını kim yaptırmıştı? Uzun süre tartışıldı. Kendiliğinden başgösteren bir karşı koyma gösterisi miydi? Yoksa bir tertip miydi inceden inceye hazırlanmış? Bir süre sonra anlaşıldı ki CHP'nin İstanbul Parti Müfettişinin dzenlediğı bir gsterimiymiş bu! Parti gençlik kollarından birkaç genç de bu oyunda rol almış. Ne gariptir ki bu gençlerden bir ikisi yıllar sonra sola yakın bir duruma gelecekler, hatta bakan, milletvekili olarak kamuoyunun önüne çıkacaklardı! Elllerinde bayraklarla, sopalarla, bağıra çağıra önümden geçen bu gençleri yaşam boyu unutmadım, unutmama olanak yok..."

Oktay Akbal'ın isimlerini nezaketten vermek istemediğı kişilerin Orhan Birgit ve Ali İhsan Göğüş ve benzerleri oldukları biliniyor. Daha sonra CHP'den milletvekili ve hatta bakan olan isimler. Orhan Birgit'in 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da yine benzer biçimlerde sahneye konulan "6-7 Eylül Olayları"nda da rol aldığını, geçerken, sadece anımsatmak istiyorum...

1990'da Cumhuriyet gazetesinde yazan Uğur Mumcu ve Oktay Akbal olayları kınayarak aktarıyorlar. Oysa 4 ve 5 Aralık 1945'de Cumhuriyet saldırganların yanındadır. Bir örneğini yukarıda gördük. 5 Aralık 1945 tarihli Cumhuriyet olayları yansıtırken de tavrını sürdürüyor. Sertel'lere karşı siyasi ve yayın politikasını saldırganları destekleyerek başka bir biçimde gözler önüne seriyor:

"Cumhuriyet Halk Partisi İl Teşkilatı tarafından, 3 Aralık Pazartesi akşam talebe yurtlarına gerekli talimat verilmiş ve ertesi sabah 'Tan' Gazetesi aleyhine bir mümayiş yapılacağı bildirilmişti. (...) 4 Aralık 1945 sabahı erkenden üniversite bahçesine (...) ellerinde bayraklar olduğu halde talebeler yavaş yavaş toplanıyorlardı. Birçoklarının ellerinde de Atatürk ve İnönü'nün çerçevesi fotoğrafları vardı. Kısa zamanda kalabalık 10 bin kişiyi buldu.

Saat 9.30'da kalabalık, bir sel gibi Beyazıt Meydanı'ndan Çarşıkapı istikametine yürüyüşe geçti.

'Tan' gazetesine giderken, Cağaloğlu Yokuşu'nun başında bulunan ve komünizme ait kitaplar satan ABC Kitabevi birkaç dakika içinde yok edildi.

Bir taraftan 'Kahrolsun Komünizm, Kahrolsun Sertel'ler, Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti' diye bağırıyorlar, bir taraftan da gençler akın akın taşlarla, demirlerle, pencereleri, kapıları aşağı indiriyorlardı.

Gazetenin birinci katında, o zaman Türkiye'nin hemen hemen en büyük rotatifi vardı. Oradaki demir parçaları ile rotatife hücum başladı. Rotatifin kırılan bütün parçaları tuz buz edildi... İkinci katta, linotip dizgi makineleri, hurufat ve mürettiphaneye ait malzeme ve makineler mevcuttu. Bunların kırılması ve parçalanması daha kolay oldu.

Ayrıca kapılar, pencereler, saldalyeler yerden yere çarpılarak parçalanıyordu.

Masaların gözlerindeki yazılar, evraklar, kitaplar lime lime ediliyordu.

Diğer bir grup, gazetenin rotatif dairesinin yanındaki kağıt deposundan bobinleri sokağa çıkararak Sirkeci'ye doğru yuvarlıyorlardı.

Bazı gençler binayı ateşe vermek için tutuşturmak istedilerse de, kalabalığın çokluğundan bu mümkün olamıyordu.(...)

Öğleden sonra saat 15.00'te tezahürat ve bütün miting bitmişti. Ertesi sabah çıkan gazetelerin arasında 'Tan' yoktu."

Tabii bundan sonraki günlerde 'Yeni Dünya', 'La Turquie' ve 'Görüşler' dergileri de görülmedi. 'ABC', 'Berrak', 'Lena' kitabevleri de açılmadı.

(Bu konuda Emin Karaca'nın Cumhuriyet Olayı isimli kitabına başvurulabilir. Karaca, 22 Aralık 1993 tarihli Özgür Gündem'de "Basın özgürlüğü yalanı" başlıklı yazısında 'Tan Olayı'na değiniyor. O sırada Özgür Gündem'e yapılan saldırıyla koşutluk kurarak.)

Aziz Nesin, o günlerin sıcaklığını yaşayanlardan. Geceleri Yeni Dünya'da, gündüzleri de Tan'da çalışıyor. Nesin o günleri anımsıyor: "3 Aralık gecesi Yeni Dünya'da bir haber yayıldı. Yarın baskın olacakmış diye. Zaten böyle haberler bir süredir çıkıyordu.

O zamanlar gazeteler sabaha karşı çıkardı. Ben Tan'a gittim, haberi söyleyip çıktım.

Ertesi gün kalktığımda, Babiali'ye gelmek mümkün değildi. Çok kalabalıktı. Ara sokaklardan gazeteye ulaştım. İçeri giremedim. Makinaları kırıyorlardı."

Attila İlhan'ın belirttiğine göre, "Tan Matbaasının tahribinden sonra, kitlelerin öteki solcu hedeflere yönelebileceğini tahmin eden Sait Faik, Beyoğlu'nda matbaasında (Yeni Dünya Matbaası olmalı. MŞG) çalışan Sabahattin Ali'yi uyarmak için Cağaloğlu'ndan Beyoğlu'na kadar bir çırpıda koştu." (Her yıl 4 Aralık günü yapılan ve Tan'a saldırının yıldönümü vesilesiyle verilen "Serteller Ödülü"nü 2003'te alan Attila İlhan bu açıklamasını bu vesileyle düzenlenen törende yaptı. Aydınlık, 7 Aralık 2003.)

Burada sözün Sait Faik'e gelmesi çok iyi oldu. Genel olarak pek siyasi tavır takınmadığı söylenen Sait Faik'in aslında, kendisini pek ortaya koymak istemeyen gerçek bir direnişçi olduğunu teslim etmek gerekiyor. Bunun için Sait Faik'i çok yakından tanıma olanağı bulan dostu, arkadaşı Abidin Dino'nun tanıklığını dikkatinize sunmak istiyorum:

"Sait siyasete yatkın değildi. Görüşleri hem 'estetik' hem 'etik'le ilgiliydi.

Günün birinde oldukça şaşırtıcı bir şeyler söylemişti bana: 'Biliyor musun, falakaya yatırılmak istemem, ya da başımın belaya girmesini polisle, ama bir arkadaşı saklamak gerekirse çekinmem, bana gelebilir... Unutma bu sözümü' demişti Sait biraz tedirgin bir bakışla. İşte unutmadım, söylüyorum, en kötü koşullarda sözünü tutacak adamdı. Birçok kez cesaretini göstermiştir Sait, özellikle şair Nâzım Hikmet'in açlık grevi sırasında." (Abidin Dino: "Sait" Milliyet Sanat Dergisi, 5 Nisan 1998, s. 20-23; aslı: Un Point Sur La Carte'ta: Souffles Yayınları, Paris, 1988; bu makaleyi Abidin Dino'nun şu yapıtında bulmak olası: Kültür, Sanat ve Politika Üstüne Yazılar, Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 245-258.)

O günlerde İstanbul Üniversitesi öğrencisi Hıfzı Topuz olayları nasıl yaşadığını anımsıyor:

"O zaman CHP İl Başkanı ve milletvekili olan Alaettin Tiritoglu'nun aracılığı ile gençlik kışkırtıldı ve binlerce genç yürüdü Tan matbaasına. Kimse o zaman işin nasıl tezgahlandığını bilmiyordu. Herkes bir sele kapılmış gidiyordu. 'Kahrolsun Komünistler! Kahrolsun Serteller! Yaşasın İnönü!'

Tek slogan buydu ağızlarda.

Ben de bu olaylara yakından tanık oldum. Hukuk'ta öğrenciydim o yıllarda. O gün (Salı günü) dersim olmadığı için fakülteye

gitmemiştim. Hiçbir şeyden haberim yoktu. Galiba öğle üzeri Beyoğlu'nda gürültüler duydum. Tan matbaası yok edildikten sonra gençler Tünel'e gelerek Yeni Dünya gazetesinin basılacağı La Turquie matbaasını dümdüz etmişlerdi. Polis pek karşı koymak istemiyordu gençlere. Oradan Taksim'e gidildi. Sovyet yayınları satan bir Berrak kitabevi vardı Parmakkapı'da, onun vitrinleri indirildi, kitaplar yağma edildi. Sonra gençler Taksim anıtının çevresinde toplandılar. Sonradan gazeteci olan bir genç, anıtın üzerine fırlayarak 'Biz yeni dünya istemiyoruz, bize eski dünyamız yeter! Kahrolsun Serteller!' diye haykırdı. Serteller ise o saatlerde canlarını kurtarabilmek için gizlenecek yer arıyorlardı." (Milliyet, 26 Şubat 1997)

Olayları, CHP'nin, öğrencileri manipüle ederek düzenlediğini herkes biliyordu. Öğrencilerin başında, daha sonra adı geçen partide siyasi yaşamlarına başlayacak, daha ileride sorumluluklar alacak ve hatta bakan bile olacak Orhan Birgit ve Ali İhsan Göğüş gibi isimler vardı. Ama daha sonra hafıza kaybına uğramışlar gibi hiçbiri olayları iyi hatırlamıyor. Anımsayan da sanki oradan bir raslantı sonucu geçiyormuş gibi aktarıyor. Ali Akar'ın, Tempo'daki yazısında Orhan Birgit ile konuşması aynen şudur:

"Daha sonra CHP'de merkez yöneticiliği ve bakanlık da yapacak olan ve o sırada olayı izleyen genç bir üniversiteli olan Orhan Birgit de aynı kanıdaydı:

'İşin içinde resmi parmakların olduğu bugün dönüp geriye baktığımızda apaçık görünüyor. Bu olay spontane (kendiliğinden) bir gençlik olayı gibi gösterilerek, belli çevrelere gözdağı vermeyi amaçlamıştır. Ceberrut bir yönetim fikir özgürlüğüne karşı kullandığı araçlardan sadece bir tanesidir, bunda da gençlik kullanılmıştır. Öyle bir ruh hali oluşturulmuştur ki, bu olay sonrasında Rus Salatasının adı Amerikan Salatasına çevrilmiştir.'"

O günlerde üniversite öğrencisi ve "kalabalığa katılan herkes gibi olaylara tanık olan Talebe Birliği Yönetim Kurulu üyesi" Doğan Can şunları anlatıyor:

"O gün üniversiteye gelen bazı kişiler, geniş bir kitle topladılar. Hep birlikte Cağaloğlu'na inildi, sloganlar atılıyordu, bağırılıyordu. Tan Matbaası'na gelindiğinde önce kısa bir sessizlik oldu. Sonra birisi taş attı ve camlar kırıldı. Kalabalıktan içeri girenler oldu. Gazeteler parçalanıyor, bobinler caddede yuvarlanıyor, arşivler uçuşuyordu."

4 Aralık 1945 Salı günü İstanbul'da "Üniversite Gençliği" CHP'nin güdüm ve denetiminde, polis ve sıkıyönetim güçlerinin gözleri önünde sol ve sola eğilimli fikirlerin yayınını yapan gazete ve dergilerin bina ve basımevlerine karşı eyleme kalkışmıştır.

5 Aralık 1945 tarihli Tasvir gazetesi olayları şöyle yansıtıyor:

"Beş-altı bin kişilik bir grup Ankara Caddesinde Tan gazetesi bina ve basımevini, Taksim'de Berrak Kitabevi'ni, Galatasaray'da Yeni Dünya gazetesi binasını, Eminönü'nde A.B.C Kitabevi'ni yakıp yıkmış, Necip Fazıl'ın Büyük Doğu dergisi önünde tezahürat yapmıştır."

Bu tür olaylar dönem boyu sürecektir. Hatta Tan olayı bir tür örnek olacak, bazı sağcı ve faşizan gazeteciler "solcu" diye nitelendirdikleri gazete ve/veya gazetecileri bu olayı çağrıştırarak tehdit edeceklerdir.

Daha vahimi Tan olayını yaratanların tutuklanmaması, haklarında soruşturma yapılmaması ve nihayet bazı gazetecilerce kutlanmalarıdır.

Üniversite öğrencileri ve İstanbul gençliği o gün kentte resmen yargı, yasama ve yürütme yetkilerini ele geçirdiler. Akşam gazetesi

yazı işleri müdürünün o gün yaşadıkları bunun kanıtıdır. Hıfzı Topuz'dan aktarıyorum:

"Yıllar sonra Akşam'ın Yazı İşleri Müdürü Enis Tahsin Til'den dinlemiştim. Enis bey çok üzölmüş bu olaya. 'Müessif bir olay' diye bir manşet hazırlayıp gazeteyi baskıya vermiş. Akşam satışı çıkar çıkmaz gençler bunu görmüşler ve yürümüşler Akşam matbaasına. Paniğe kapılmış bütün yazı işleri. Haluk Durukal arkadaşımız galiba aracı olmuş, gençlere hemen başlığın değiştirileceğini söylemişler ve Akşam güç atlatmış tehlikeyi."

Katılanlardan Bazıları

Şimdiye kadar olaya "seyirci" olarak katılanların anılarını, anlattıklarını, yazdıklarını aktardım. Bunlardan birkaçı, Orhan Birgit örneğinde gördüğümüz gibi, yıllar sonra olayı vahşeti, barbarlığı "olayın dışındaymış gibi" anlatıyor. Aynı insanın 6-7 Eylül 1955'teki rolünü saklamak için de epey gayret gösterdiği anlaşılıyor. Ancak olaya katıldığı açık. Ali İnsan Göğüş için de aynı şey söylenebilir. Burada önemli olan elbette bu isimlerin gösterdikleri gayret sonrasında CHP'deki tırmanışlarıdır.

Olaya katılanlar sadece CHP'de siyaset yapmadılar.

Olaya katılanlar arasında 1960'ların başından itibaren Adalet Partisi(AP) yöneticiliğini üstlenen, bakan ve başbakan olanlar da var: Örneğin Süleyman Demirel. Örneğin O'nun defalarca Çalışma, Milli Eğitim gibi bakanlıklarını üstlenen Ali Naili Erdem.

Can Dündar 10 Eylül 2005 tarihli Milliyet'te yayınladığı "Bay Provokatör" başlıklı makalesinde Süleyman Demirel ile Turgut Özal isimlerini veriyor. Bilmem anımsatmalı mı?: Her ikisi de aynı kulvarlarda koştu: Zaman zaman birbirleriyle yarışarak. Bakanlıklar yaptılar. Başbakan ve Cumhurbaşkanı oldular.

4 Aralık 1945'teki barbarlıkta birinci veya ikinci veya sonuncu derecede rol alan "üniversite gençlerinin" yükselmesi elbette doğrudan doğruya o olaya karışmalarıyla ilgili olmayabilir. Bence bu önemli değil. Önemli olan o tür olaylara karışanların, rol alanların daha sonra benzer olaylar karşısında insani ve demokrat tavır takınmaktan yoksun olmalarıdır. Yakın siyasi tarihimiz bunun ispatıdır. Yinelemek bile üzer beni. Süleyman Demirel'in bakan, başbakan ve cumhurbaşkanı olarak söylediklerini anımsatmak bile üzer beni. Böyle insanlar maalesef demokrasiye de saygılı

olmadılar, İnsan Hakları'na da. Bizim şansızlığımız da burada. Can Dündar'ın yazısından sonra kendisini telefonla arayan Fikret Bila'ya Demirel'in yanıtı, bu söylediklerimizi ispatlıyor ayrıca:

"Evet, Tan gazetesini bastık!" Buyurun bakalım: Bu insan 1960'ların başından bugüne TC'nin kaderini ipotek altında tutanlardan biridir! Dahası Demirel bu olaya katılmaktan dolayı ne bir üzüntü belirtiyor, ne bir pişmanlık. Pes doğrusu.

Nitekim Can Dündar, 15 Eylül 2005 tarihli Milliyet'te, "Tan Baskını" başlıklı makalesinde bu noktanın altını çiziyor:

"(...) sonuca bakıp bunca yıl sonra olsun, bir pişmanlık belirtisi göstermez mi?" Dündar aynı yazısında Demirel'in hafızasının nasıl yarıldığını da gösteriyor.

Bana kalırsa Demirel yapılan barbarlığı "haklı" göstermek umuduyla akıl almaz yanlışlar yapıyor. Tarihle alay ediyor. Örneğin olayın nedenlerinden biri o günkü "atmosfer"miş: "Nâzım Hikmet sürülmüş, Sabahattin Ali sınırda öldürülmüş. Öyle bir atmosfer var. Etkilenmemek mümkün değil..." Palavra atıyorsunuz sayın Demirel. Palavra evet: Çünkü Nâzım o sırada Bursa Cezaevi'nde mahpustur. Sabahattin Ali ise 2 Nisan 1948'de yola çıkmıştır, öldürüldüğünü Ocak 1949'da kamuoyuna duyuracaklar, Sayın Demirel sizin çok iyi bildiğiniz makamlar. Peki o zaman Süleyman Demirel isimli öğrenci, İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencisi, "etkilenmesini" nasıl açıklıyor? Nasıl açıklayacak? Tarihe biraz saygı lütfen.

Can Dündar makalelerinde katılanlardan birkaçının daha ismini açıklıyor: İlhan Selçuk gibi. O da "Hadi yürüyün" denilmesiyle yürüyenlerden. Ve ekliyor: "Ben yürüdüm, ama binaya gitmedim, Tan'ı yağmalayanların bazıları da sonradan DP milletvekili oldu."

Evet, bu büyük saldırının içinde, kenarında pek çok insan var. O yıllarda Türkiye'de sadece İstanbul'da iki (İstanbul Üniversitesi ile Teknik Üniversite) ve Ankara'da kurulma aşamasını bitirmek üzere olan bir üniversite vardır:

Dolayısıyla, İstanbul'da eğer gerçekten on bin kişi katıldıysa gösterilere, bu sayı bütün öğrencileri içeriyordu sanıyorum. Önemli olan kimlerin katıldığı değil sadece. Katılanların o gün neler yaptıklarıdır. Nelere tanık olduklarıdır? Yani anılarını, akıllarında kalanları anlatmalarındır. Yoksa başkalarını suçlamak, kendi kendini haklı çıkarmak için tarihe çalım atmak değil.

Burada en çarpıcı nokta mağdur olanların, mal ve mülkleri paramparça edilen, ekmek kapıları yıkılanların gözaltına alınmaları, tutuklanmaları ve haklarında dava açılması; ama saldırganların kılına bile dokunulmamasıdır.

Sıkıyönetim altında çınar yapraklarının bile kıpırdayamadığı İstanbul'da kent alt-üst ediliyor ve bir tek saldırgan gözaltına alınmıyor: Olacak şey mi? O günün İstanbul'unda, evet: Sıkıyönetimin kimler için "gevşek" olduğu apaçık ortada.

Hem sıkıyönetim var, hem de, eklemek gerek, o günlerde yürürlükte olan Polis Vazife ve Selahiyeti Kanunu en yüksek mülki amire (Vali veya Kaymakam) "zanlıyı" veya "zanlıları" "altı ay gözaltında tutmak" yetkisini bile tanıyor.

"Gerektiğinde" bu süre, "bir o kadar da uzatılabilir". Pes doğrusu! Çünkü bu yasal hükümler zanlılar olarak kamuoyuna yansıtılan Sertel'ler için uygulandı. Evet saldırganlar değil, saldırılanlar, mal ve mülkleri paramparça edilenler gözaltına alındılar. Sertel'ler üç ay gözaltında tutuldular. Ve haklarında dava açıldı. Bu kadar olur!

İşte bu koşullarda ve sanki İstanbul'da sıkıyönetimin hala yürürlükte olduğunu Sağır Sultanlar'a bile duyurmak arzusuyla, Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe imzalı bildiri ertesi günkü gazetelerde yayınlandı. Bir ibret belgesi olarak dikkatinize sunmak istiyorum:

"Dün üniversite öğrencilerinin bir kısmı, iki basımeviyle birkaç (isimleri bile belirtilmiyor. MŞG.) kitabevine tecavüz etmişler ve bu hareketlerine mani olmak isteyen hükümet ve inzibat kuvvetlerini dinlemeyerek tasarladıkları suçu işlemişlerdir. Bunlar hakkında derhal takibata başlanmıştır. Bu çok müessif hadiseye katiyen müsamaha edilmeyecektir." Dönem boyunca, ve daha sonra da, bu tür olayların sürgittiğini bilince, bildirinin bir tür yasak savma cinsinden yayınlandığı ortada. Düşünebiliyor musunuz?:

"Bu hareketlerine mani olmak isteyen hükümet ve inzibat kuvvetlerini dinlemeyerek tasarladıkları suçu işlemişler".

Ne kadar kötü. Peki sonra ne olmuş? Hiç. Bir "hiç"ki Neyzen Tevfik'in "hiç"ini solda sıfır bırakır.

"Hiç" olan nedir? O günün resmi ağızları için bu koca saldırganlık, bu rezillik sadece bu bildiriyle geçirtiliyor. Bundan daha vahimi olabilir mi? Evet olabilir?: Onu da Başbakan Şükrü Saraçoğlu yapıyor: Aynen şöyle:

Başbakan Nerede?

Şimdi böyle bir durumda bu ülkede bakan, başbakan yok mu denmez mi? Denir elbette.

Bakanların ve milletvekillerinin bir bölümü ile Başbakan Şükrü Saraçoğlu Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'nin, nam-ı diğer Siyasal Bilgiler Okulu'nun kuruluş kutlamaları vesilesiyle Ankara'daki Okul'dadırlar. Saraçoğlu'nu büyük bir sevgi ve özlemle anmak için "Şükrü Saraçoğlu, Anılar" başlıklı yazıyı kaleme alan emekli vali Mehmet Aldan'dan dinleyelim: Aldan o sırada Siyasal Bilgiler Okulunda öğrencidir. (Mülkiyeliler Birliği Dergisi, cilt XVIII, Sayı: 168, Haziran 1994, s. 54-57):

"Yıl 1945... Siyasal Bilgiler Okulu'nda, kuruluşunun 86. Yılı nedeniyle sabahleyin, konferans salonunda canlı bir toplantı yapılmıştır. Aynı günün akşamı, Okulun sütunlu holünde kokteyl verilmektedir. Konuklar, görevli öğrenciler tarafından kapıda karşılanmakta; Mülkiyeli devlet büyükleri holde toplanan öğrenciler tarafından alkışlanmaktadır. Alkışların süresi, konuklara tanınan önceliğin ölçüsü gibidir. İşte, dinmeyen alkışlar, gecenin büyük konuğu Başbakan Şükrü Saraçoğlu içindir...

Başbakan, Bakanlar, Milletvekilleri, Profesörler ve konuklar, artık Mülkiyeli öğrencilerle içiçedirler. Kümeleşmeler oluşmakta; anılar tazelenmekte, özlemler dile getirilmektedir. Bu arada yaşlı Mülkiyeliler, eski dönemlerin güç çalışma koşullarını anlatmakta, genç kuşakların hizmet aşkını körüklemektedirler. Bir taraftan da yenilip içilmektedir.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun etrafı da, benim de içinde bulunduğum yaşlı-genç Mülkiyelilerle ve konuklarla sarılmıştır. Başbakan Mülkiye'ye giriş serüvenini anlatmakta, kazananlar

listesini, matbaada petrol lambasının cılız ışığında nasıl incelediklerini; adını gördüğü zaman nasıl heyecanlandığını tatlı tatlı dile getirmektedir. Bu sırada kendisine yaklaşan bir görevli, İstanbul'dan arandığı haberini getirmişti. Hemen Müdür odasına çıkan Başbakan, kısa bir süre sonra döndüğü zaman, kendisine merakla bakanlara:

'Gençler İstanbul'da bir iyi iş yapmışlar!' demekle yetinmişti.

Ertesi günü gazetelerde, sol yayınlar yapan Zekeriya ve Sabiha Sertel'lere ait Tan Matbaası'nın üniversite gençliği tarafından tahrip edildiğini okuduk. Serteller, CHP Hükümeti'ni sürekli eleştiriyor, sağ basınla sık sık polemiklere giriyordu. Hüseyin Cahit Yalçın 3 Aralık 1945 tarihli Tanin Gazetesi'nden çıkan 'Kalkın ey ehl-i Vatan!' başlıklı yazısında, Tan'a karşı bir 'Vatan Cephesi' oluşturulmasını, gazetenin susturulması görevinin gazetecilere ve hür vatandaşlara düştüğünü yazıyordu. Ertesi gün İstanbul Teknik Üniversitesi bahçesinde, Orhan Birgit ve Ali İhsan Göğüş gibi gençlik liderlerinin öncülüğünde toplanan öğrenciler, Sıkıyönetim'e rağmen ellerinde bayraklar ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün fotoğrafları olduğu halde yürüyüşe geçmiş, Tan Matbaası'nı basıp baskı araçlarını kırmış, kağıt bobinlerini yırtmışlardır. Olay, basın tarihine 'Tan olayı' diye geçmiştir." Sorumlular? Sorumlular kim diye sormanın bir anlamı var mı? Ortada değil mi her şey? CHP parti yöneticileri, müfettişleri, önceden CHP Öğrenci Yurdu'nda ve CHP'li öğrencilerin katkısıyla bütün üniversite öğrencilerinin bulunduğu yerlerde kışkırtma faaliyetini yapıyorlar. Sonra öğrenciler hazırlıklı olarak İstanbul Üniversitesi bahçesinde ve önünde toplanıyorlar. Yürüyüşe geçiyorlar. Hiçbir aşamada polis müdahale etmiyor. Tahrip edilecek yerlere göre, yürüyüş kolu resmen geziyor İstanbul'da. Tan Matbaası'nda her şey, özellikle modern rotatif ve benzeri makinalar, son derece "ustaca" tahrip ediliyorlar. Göstermelik

olarak gözüaltına alınan bazı gençlere CHP müfettişi Alaattin Tiritioğlu "dostane" davranıyor. Alaattin Tiritioğlu o saatte orada ne arıyordu denmez mi? (Adı geçen 1961'de bir de Sosyal Demokrat Parti kuracaktır: Hani gelebilecek "civcivleri" iyi fişleyebilmek için.) Tertip söz konusudur. Ve bunun sorumlusu CHP'dir. CHP'nin manipölasyonu ile olayları yönlendiren iki "genç"in, yani Orhan Birgit ve Ali İhsan Göğüş'ün, sonraları da göz önüne alınırsa, CHP'nin sorumluluğu çok daha açık ortaya çıkar. Yanılmıyorsam Orhan Birgit bir ara polis teşkilatında bile çalıştı. Daha sonra CHP yönetimindedir. Ve Bülent Ecevit'in sağ koludur, defalarca bakanıdır. Nitekim Orhan Birgit, 24 Aralık 1995 seçimlerinde DSP'den İstanbul'da adaydır. Ali İhsan Göğüş de CHP'de yöneticilik ve defalarca bakanlık yaptı. Son derece önemlidir bu olaylar: Çünkü CHP demokratik bir biçimde yasal bir dergi etrafında bir araya gelmek isteyen vatandaşlarına şiddet kullanarak gözdağı veriyor. Bu iş için üniversite gençliğini alet ediyor. Üniversite gençliği koyun gibi izliyor. CHP'nin çömezi ve 1950'de iktidarı devralan DP de benzer yöntemi kullandı: 1955'deki 6-7 Eylül olayları başka nedir ki? CHP ise öğrencileri Nisan-Mayıs 1960 olayları sırasında bir kez daha kullandı: 27 Mayıs 1960 askeri olaylarına katılan "öğrenci liderleri" arasında bulunan Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerinden kimini tanıyoruz. Bunlar daha sonrasında kurulan hükümetler döneminde darbeye katkılarının karşılığını "hediye" olarak aldılar: Kimi SBF veya Hukuk Fakültesi'nde asistan oldu. İsimlerini yazmaktan utanırım. Birkaçı CHP içinde siyasi çalışmalarını sürdürdüler. Bir kısmı ise polis ve emniyet teşkilatına girdi: Emniyet müdürü, kaymakam ve vali oldular. Birini anımsatmak yerinde olacaktır: Deniz Baykal. O önce SBF'de asistandır. Daha sonra CHP'de yönetici ve Bülent Ecevit'in bakanıdır. Daha sonrasını ise bugünleri yaşayanlar biliyor. Kasım 1995'te Demokrat Parti'nin devamcısı olduğunu savunan, ısrarla ileri

süren Doğru Yol Partisi (DYP) ile CHP'nin kurduğu koalisyon hükümetinin Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanındır. CHP Genel Başkanı olması hesabıyla... Orhan Birgit'ler ve Ali İhsan Göğüş'lerden çok uzaklara gidemediğimiz çok apaçık.

Buna biz komplocu kadro diyebilir miyiz diye sormak istiyorum. Böyle bir soru ister istemez akla takılıyor. Eğer evet yanıtını verebiliyorsak (ki doğrusunu isterseniz evet denmemesi için hiçbir neden yok), bu kadro yıllardır Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin değişik kademelerinde en yetkili makamlarda görevdedir. Devletin polisleşmesinde bu tavır belirleyici olmuştur. Polis Devletten çok Devlet-Polis söz konusudur. Yani devlet bizzat polisleşmiştir. Elindeki polisi daha çok kullanmaktansa. Türkiye'de polisin Cumhuriyetin kuruluşunda ve sonrasındaki rolüne ilişkin bilimsel araştırmalar yapılırsa ve hele yasal olanaklar elverince polis arşivlerine girilebilirse, konunun açıklığa kavuşacağına inanıyorum. Şimdilik ileri sürdüğüm varsayım kimi gözlemlere dayanması açısından kabul görebilir.

İngiltere'den Görünenler

Zekeriya ve Sabiha Sertel gözaltına alındılar. O sırada, bir süreden beri yüksek öğrenimi için İngiltere'de bulunan Yıldız Sertel saldırıyı uzaktan izlemek durumundadır. Ardımdaki Yıllar'da olayların İngiltere'ye yansımaları şöyle anlatıyor (A.g.k., s. 90 vd.):

"İngiliz gazeteleri küçücük haberlerle geçıştirdiler bu olayı. Ben ayrıntılarını o sırada Londra'ya gelen Ahmet Emin Yalman'dan öğrendim. Yalman babamın eski ortağıydı. Bu bahaneyle, aile münasebetleri de kurulmuştu. Karısı Rezzan Hanımla beraber evimize gelip gitmişlerdi. Ama, bu sefer hiç dostça davranmıyordu. Yalman, Annemle babama veriştiriyordu. Bütün suç onlardaydı. Fazla ileri gitmişlerdi. Onların yüzünden, hem Tan Matbaası yıkılmış, hem de kendi gazetesi (yani Vatan. MŞG.) tehdit edilmişti. Tan ve diğer gazetelere karşı yapılan büyük gösteriyi, gericilerin müttefiklerden yana olan basına karşı yaptıkları bir saldırı gibi görmüyordu. Baltalarıyla Tan Matbaasını yıkanlar faşistler, ırkçılar değildi. Konuşmak mümkün değildi, Ahmet Emin'le, ateş püskürüyordu. Bu konuşmanın faydası, Tan olaylarında ne olup, ne bittiğine dair etraflı bilgi almış olmam oldu. Annemle babam da tutuklanmışlardı.

Nihayet, İstanbul'dan mektup aldım. Annemle babam, polis müdüriyetine götürüldüklerini ve orada masalar üzerinde yattıklarını yazıyorlardı. Birden, tepemden vurulmuşa döndüm. Benim anlayışına göre, polis müdüriyetinde masalar üzerinde yatmak, falakaya yatmak anlamına gelirdi. Demek ki, annemle babam dövülmüşlerdi.

Nerdeyse, ağlayacaktım. (...)

(Aradan bir hafta geçiyor. MŞG.)

Daily Mail gazetesinin İstanbul muhabiri bana telefon etti. Babamın dostuydu, bana İstanbul'dan haber getiriyordu:

'Annenizle babanız serbest bırakıldılar, sağlık durumları iyidir. Merak etmeyin' diyordu. Benim falaka şüphemin aslı yoktu. Ancak babamın boynunda bir şirpençe çıkmıştı. Bu da ameliyatla alınmıştı, şimdi kendisi iyiydi. Muhabir, kendilerini mevkufhanede ziyaret etmişti. Şimdi ise haklarında dava açılmıştı.

Büyük Millet Meclisi'ne ve hükümete hakaretten suçlandırılıyorlardı.

Tan Matbaası'nı balyozlarla yıkanlar bulunmamıştı.

Bir İngiliz gazeteci için bütün bunlar gülünçtü. Tutuklanmanın keyfi ve kanunsuz olduğunu, yapılan suçlamaların demokratik basın prensipleriyle yakından uzaktan bir ilişkisi olmadığını pekala biliyordu. 'Sizin için yapabileceğim bir şey var mı?' (diye sordu. MŞG) Duruma üzgün olduğunu anlıyordum: 'Benim için yapabileceğiniz şey, bütün bu anlattıklarınızı gazetenizde yazmanızdır' dedim.

Cevabı şu oldu: 'Evet, biliyorum, ama ne yazık ki bu kabil olmayacak. Benim elimde de değil.' Belli ki gazetesi her şeye rağmen Türk Hükümetini tutmak politikasını güdüyordu, O da hiçbir şey yapamıyordu.

İngiliz basını hakkında çok şeyler öğreniyordum, bu olay dolayısıyla. Hiçbir gazetede Tan olayları hakkında hiçbir şey, çıkmıyordu. Ben de buna kuduruyordum. Bu nasıl demokratik ülkeydi? Nasıl olur da Türkiye'de demokrasi için savaşıyor insanlar savunmazlardı? Üstüne üstlük iktidarda İşçi Partisi vardı.

Dayanamadım, Profesör Laski'ye gittim. Faşizme karşı bir harpten çıkıyorduk. Türkiye'de demokratik basın harp boyunca,

demokrasilerin kozunu savunmuştu. Bu basına yapılan baskıya İngiliz İşçi Hükümeti nasıl ilgisiz kabalıırdı? Laski, çok sert konuştu:

'Ben böyle kulaktan duyma sözlerle hareket etmem, doküman isterim' dedi. Bir nevi senin sözlerine inanmıyorum, demek istiyordu. İstanbul'da bütün yabancı gazetecilerin gözleriyle gördükleri Tan olayları için, arşivlerden dökümanlar getirecek değildik ya! Besbelli, İşçi Partisi'nin politikasını tutuyor, beni başından savıyordu. Hayal kırıklığına uğramıştım. Benim, demokrasi kahramanım gözümde düşmüştü birdenbire. Aynı zamanda İşçi Partisi'nin tutumu da mide bulandırıyor.

Bir pazar sabahı, can sıkıntımı gidermek için, Londra kuzeyinde bir parkta gezmeye çıkmıştım. 'Hemstead Heath' adı verilen bu genişlik, Kuzey Londralıların nefes alma yeriıdi. Şehrin kuzey mahallelerinde pek çok profesör ve aydın oturduğı için de bu parkta şehrin aydın tabakalarına rastlanırdı. Nitekim, birden karşıma bizim üniversiteden mezun bir gazeteci çıktı. 'New Statesman and the Nation' adlı haftalık gazeteye henüz başyazar olmuştu. Bu gazete sosyal demokratı ve çok geniş okuyucu kitlesi vardı. Sanki aradığım adam karşıma çıkmıştı. Bu gazetecinin adı Norman Mackensie idi. Üniversitede benden büyük sınıftaydı. Ne var ki, bilimsel toplantılarda, siyasi tartışmalarda kendisini sık sık görmüştüm.

Türkiye'deki durumu, Tan olaylarını kendisine anlattım. 'Bunları bana yazılı olarak ver' dedi. Bu işi hemen ertesi gün yaptım. Ve nihayet o hafta, ilk defa olarak İngiliz basınında bir yazı çıktı. Bu, benim verdiğim bilginin kısaltılmış şekliydi. (Yarım gazete büyüklüğündeki derginin yarım sahifesini tutuyordu.)

Ertesi gün gazetelerde çok ilginç bir haber okuyacaktım. İşçi Partisi Milletvekili Philips Price, parlamentoda Dışışleri Bakanı Bevin'e şöyle bir soru sormuştu:

'Müttefikimiz Türkiye, diyorsunuz. Bu müttefikin harp yılları içindeki tutumunu unutmadık. Türkiye'de hala faşistlere karşı savaşılanların matbaalarını yıkıyorlar, sosyalist partiler kapatılıyor, kurucularını hapsediyorlar. Sabiha Sertel gibi aydın bir kadını, katillerle, hırsızlarla bir arada yatırıyorlar.'

Bundan sonra, 'World New and Views' adlı bir haftalık gazetede de uzunca bir yazı çıktı. Şeytanın kuyruğu kopmuştu. Ben de biraz rahatlamıştım. Ne var ki, bu rahatlık çok uzun sürmedi. Bir hafta sonra İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın, yabancı öğrencilerle meşgul olan bürosundan yani 'British Council'den bir davetiye aldım. Benimle görüşmek istiyorlardı.

Üniversite çıkışı, elimde kitaplarımla bu büroya gittim. Müdür beni nezaketle karşıladı ve karşısına oturttu. Kitaplarımı kucağıma koymuştum. Onlara bir göz attı. 'Laski'yi iyi kucaklamışsın' dedi. Şaşkınlıktan ne cevap vereceğimi bilemedim. Bu büroya giderken, yanımda hangi kitapları götürdüğümü düşünmemiştim, bile. Masanın üstüne baktım. 'New Statesman and the Nation' gazetesi orda duruyordu. Türkiye ile ilgili yazının bulunduğu sahife açıktı. Bir ona bir de bana baktı, 'Siz daha ne kadar İngiltere'de kalmak niyetindesiniz?' diye sordu. Bu soru, çok anlamlıydı. Yani, bir an önce gitseniz iyi olur, demek istiyordu. Yani bir nevi kovuluyordum. Fazla bir şey söylemeden bürodan ayrıldım. Ne söyleyebilirdim ki?"

Yıldız Sertel İngiltere'yi terketmek durumunda bırakılıyor. O da "eğitime İngilizce devam edebileceğim en iyi yer Amerika"dır deyip ABD'ye gidiyor. 1946'nın sonunda. Birkaç yıl sonra ise yeniden İstanbul'a dönecek ve annesiyle babasına kavuşacaktır.

Burada Sertel ailesinin İstanbul'daki yaşam biçiminin de kimi muhafazakar, kıskanç, görmemiş çevrelerde tepki doğurduğunu ve bunun da Sertel ailesinin başına iğrenç bir çorap örülmesinde

rol oynadığını belirtmek istiyorum. Aynı şeyi Nâzım Hikmet'in 1930'larda akıl almaz ve o günkü yasalara bile karşı biçimde hapis cezasına çarptırılması için bile söyleyebileceğimizi sanıyorum. Nâzım'ın Piraye ile Naci Sadullah, Mahmut Yesari gibi arkadaşlarıyla Fevzi Çakmak'ın İstanbul'daki Konağı'na komşu bir başka konakta "Avrupai" tarzda yaşamaları bu tutucu Paşa'yı Nazım'dan intikam almaya yöneltti sanıyorum.

Neydi Sertel ailesinin yaşam biçiminde tutucuları rahatsız eden?

En başta Moda'da Zekeriya Sertel'in bizzat yaptırdığı o güzelim ev. Evi önce Yıldız Sertel anlatmalı:

"Biz apartmanda otururken, babam Moda'da, Moda Palas Otel'i'nin yanındaki arsayı satın aldı ve burada bir ev yaptırmaya başladı. Annem buna karşıydı. Onca, biz artık çok burjuvalaşıyorduk.

Büyük Moda, arsanın olduğu yer, artık büyük burjuvazinin yeri idi. Sonra babam, hiçbir şeyde O'nun (Sabiha Sertel'in) fikrini almıyor, her şeyi kendi istediği gibi yaptırıyordu. Yapıyı, Almanya'da tahsil etmiş, iyi bir mimara vermiş, her şeyin iyi olması için çok özenip bezenmişti. Ev bittiği vakit, gerçekten ağzımızın suyu aktı.

Evin ön cephesi deniz üzerindeydi. Denizle aramızda cadde ve küçük bir ağaçlık vardı. Babamın gül ağaçları diktirdiği küçük bahçeden geçtikten sonra, geniş bir balkona çıkılıyordu. Buradan Moda koyu ve Fenerbahçe'nin güzel bir manzarası vardı.

Balkondan geniş bir salona giriliyordu: Oturma ve yemek odası. Arka cephede geniş bir mutfak vardı. Annem mutfağı mahsus geniş yaptırmıştı. Yemek yapmasını ve misafirleri severdi. Bu sebepten mutfağımız geniş beton masaları olan rahat bir mutfaktı.

Arka cephede babam da kendisine bir kütüphane odası yaptırmıştı. Burada geniş bir yazı masası vardı. (Tan gazetesinde çıkan yazıların birçoğu o masada yazılmıştır) Duvarlar ise tavana kadar yükselen kitap raflarıyla örtülmüştü. Burada, annemle babamın kitapları bir aradaydı.

Ne var ki, annemin çalışabilmesi için özel bir oda yoktu. Yazılarını salondaki yemek masasında, bazen de kütüphane odasında yazar ve buna çok kızardı: 'hiçbir zaman benim bir yazı masam olmadı' der, hayıflanırdı. Haklıydı da, Türkiye'nin tanınmış bir yazarıydı. Mükellef bir evimiz vardı, ama O'nun bir yazı masası yoktu. Kadın hakları savaşını, evimizin içinde bile tam olarak kazanamamıştı.

Evimizin üst katına, çok güzel bir tahta merdivenle çıkılıyordu. Bu katta dört yatak odası vardı, bunlardan ikisi deniz tarafındaydılar ve genişçe bir balkona açılıyorlardı. Benim odam, evin yan cephesine düştüğü halde, yan cepheye uzanan balkona açılan bir kapısı vardı. Ablama (Sevim Sertel) verilen ön odadan daha geniştir. Duvarlarda gömme dolaplar vardı. Evin bütün eşyası yeni alınmıştı. Benim çok güzel bir küçük divanım ve bir de yazı masam vardı.

Bu kattaki banyo odası da çok geniş ve güzeldi. Bu evde, yeni bir hayat başladı dersem yalan olmaz.

Yeni evimiz daha geniş bir misafir çevresini kabul etmeğe musaitti. Babam da zaten bunu istiyordu. Türkiye'nin kalburüstü yazar ve sanatkarlarının yanında, mahallenin zenginleri de sık sık gelmeğe başlamışlardı.

Bunlar arasında hatırımda kalanlar Mahmut Baler, Müfit Necdet, Zeki Rıza Sporel gibi kişilerdi.

Babam, bir gazeteci olarak, tamamen açılmaktan, herkesle görüşmekten yanaydı.

Daha sonraları, Celal Bayar gibi önemli kişiler de ziyaretimize geleceklerdi.

Öte yandan, eskiden olduğu gibi aydın ve sanatkarlar da hiç eksik olmazlardı. Örneğin, Sabahattin Eyüboğlu ile Oktay Rifat, bir balık avı dönüşü hiç haber vermeden kapımızı açıp gelebilirlerdi. Ön bahçeden doğru salona girildiği için, kapıyı çalmaya dahi ihtiyaç yoktu. Özellikle hafta sonlarında, soframızda muhakkak birkaç misafir bulunurdu. Bunlar için annem muhakkak tedbirli olurdu. Sabahattin Ali, Naci Sadullah, Cevat Şakir ve daha burada ismini saymağa imkan olmayan pek çok kişi tanrı misafirleri arasındaydı. Bir süre sonra Vala Nurettin'le karısı Muzeher'i, Nail V. ile Halit Çambel'i falan da sık sık görmeğe başlayacaktık.

Babam, resim severdi ve ressamı korurdu. Resim satmak isteyen ressamı da, koltuklarında tablolarıyla gelirlerdi. Bu sayede Fikret Mualla'nın güzel bir kadın portresi duvarımıza asılmıştı. Yemek salonunda ise Halikarnas Balıkçısı, Cevat Şakir'in (babamın çok iyi arkadaşıydı) kocaman bir deniz peyzajı asılıydı."

Sabahattin Ali'nin o günlerde küçük küçücük bir çocuk olan kızı Filiz Ali, 1947 yazında, Paşakapısı Cezaevi'nde mahkum babasını ziyaret için annesiyle İstanbul'a gittiklerinde Sertel'lerin evinde kalıyorlar, kısa bir süre için. Filiz Ali Sertel'lerin evini şöyle anlatıyor:

"Moda Burnu'ndaki bu iki katlı ev benim için Hollywood filmlerindeki modern evler kadar göz kamaştırıcıydı. (...) Ama aslında Sertel'lerin durumu da pek parlak değildi o günlerde. Tan Matbaası parçalanmış, polis suçluları cezalandıracağına Sabiha Hanım ile Zekeriya Bey'i suçlu ve tahrikçi (...) ilan etmiş, haklarında davalar açmıştı. Evdeki hava ilginçti. Benimle ve annemle Zekeriya Bey ilgileniyor, Sabiha Hanım daha mesafeli duruyordu. Kafası sürekli siyaset meseleleri ile doluydu Sabiha Hanım'ın. Eve

gelenlerle fikir tartışmaları yapan da O'ydu. (...) Amerikan usulü kahvaltı ve greyfurt denilen meyve ile ilk kez Sertel'lerin evinde karşılaşmıştım. (...) Zekeriya Bey'in beni alıstırdığı ikinci antika gıda türü de domates suyu ile süt karışımıydı. Her sabah Zekeriya Bey'i kırmamak için bu acayip karışımı içmeyi kabulleniyordum." (Filiz Ali: "Filiz Hiç Üzülmesin.." Sabahattin Ali'nin Objektifinden Kızı Filiz'in Gözünden Bir Yaşam Öyküsü, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 109-110.)

Böyle bir eve mutlaka başkaları da sahipti. Ve doğal olarak böyle bir eve sahip olmak nedeniyle suçlanıp üretim araçlarınız parçalanmaz, hayatınıza kastedilmezdi. Doğru. Ama burada söz konusu ev sahipleri "başkaları" gibi değildi. Ünlü birer gazeteci. Erkek gibi evin kadını da çalışıyor. Ve o da çok ünlü. Ve dahası efendim bu çiftin "komünist" olduğu söyleniyor.

İşte bütün bunların tümüne sahip bu sevimli çift elbette kıskanılıyor, elbette çekememezliklerle karşılaşılıyordu. Elbette sinsice. Burası İstanbul'dur, duygular, tepkiler öyle uygarca açığa vurulmaz.

Dahası da var: İkisi de Selanik doğumludur. Ve mutlaka kimi çevrelerde "Yahudi" oldukları dedikodusu bile yapılıyordu. Burası Türkiye hemşerim!

Sabiha Sertel'in 1920'lerde çıkardığı değişik isimli dergilerde "Amerikan tipi yaşam biçimini" savunduğunu da eklemeli.

İstanbul'da Korku

Olayların İstanbul'da halk açısından nasıl değerlendirildiğini bilmek ilginç olurdu. Bu konuda elimizde şimdilik fazla bilgi ve belge bulunmuyor. Yukarıda Orhan Birgit'in anlatması sayesinde "Rus Salatası adının Amerikan Salatası biçiminde değiştirildiğini" öğrendik. Mecit Ünal, 4 Aralık 1993 tarihli Aydınlık'ta bu konuda yazdığı yazıda şunları belirtiyor:

"Olaylar öylesine dehşet yaratır ki, Galatasaray Lisesi'nin karşısında bulunan Rus Çorap Pazarı adlı bir mağaza Us Çorap Pazarı, Rus Salatası da bir anda Amerikan Salatası olurur.

O günlerde İstanbul'da adı Tan olan kahvehaneler, dükkanlar ve mağazalar da ad değiştirerek Kan, Can, Şan gibi yeni adlar alırlar.

Daha önce savaş yıllarında Tan gazetesiyle birlikte savaş karşıtı cephede yer alan Ahmet Emin Yalman, olayların ertesi günü yayımlanan yazısında Tan gazetesiyle hiçbir ilişkisi olmadığını açıklar. Olaydan sonra Vakit gazetesi sahibi Hakkı Tarık Us'un Zekeriya Sertel'e 'hemen gazetesini çıkarmaya hazırım' dediğine ilişkin söylentiler dolaşırsa da Us, bu söylentileri kesin bir dille yalanlar."

Tan Matbaası'nın onarımı 1948'e dek üç yıl sürdü.

Gazeteye gelince, Ali Naci Karacan ve H. L. Dördüncü tarafından, yeni bir anlayışla yeniden yayınlanmaya başlandı.

"Yeni anlayış" Sertel'lerinkinden çok farklı bir anlayıştır elbette.

Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım'da (s. 257) SSCB'nin tavrına şöyle değiniyor:

"Tam o sırada Moskova radyosu, C. Bayar'ı hedef tutan büyük bir yayın yaptı. Eski Başbakan Bayar, Sovyetlere düşman olmakla suçlandırılıyordu. Sovyetlere dost bir politika güdecek bir parti kurarken böyle bir yayınla karşılaşmak, C. Bayar'ı üzdü. Söz arasında bana dedi ki '...ben Sovyet düşmanı olamam' "

4 Aralık 1945 olayları üzerine Bayar ve arkadaşları Görüşler dergisine yazı vermekten vazgeçtiler. Böylece CHP iktidarı on ikiden vuruyordu. CHP içindeki muhalifler ile TKP yanlısı gazeteci, bilim adamı ve aydınlar arasındaki olası köprü ortadan kaldırılmış oluyordu.

1951 Tevkifatı sonrasında "dönen" ve polis belgelerine dayanarak Türkiye'de Sol Hareketleri (1871-1972) isimli kitabı (Hareket Yayınları, İstanbul, 1972), yazan Aclan Sayılğan TKP'nin "ortak Cephe" girişiminin 4 Aralık ile sona erdirildiğini şöyle belirtiyor:

"4 Aralık 1945 nümayişleri ile komünistlerin sahneye koydukları oyun akamate uğratıldı."

Faroz Ahmad, bu konuda şunları yazıyor:

"Bu hareketin CHP ve Hükümet tarafından kışkırtıldığı söylendi. Menderes bile böyle diyenler arasındaydı."

Şu kesin: CHP, kendisi için tehlikeli sonuçlar doğurabilecek TKP ile gelecekteki DP kurucuları arasındaki işbirliğini kırdı.

Gösterilerde binlerce saldırganın Sertel'lerin "komünist" olduklarını bağırması, sol dergi ve gazetelerin yakılıp, binalarının ve onları basan matbaaların tahribi, "Dörtler" için de bir gözdağıdır.

Nitekim Bayar Görüşler ile arasında hiçbir ilişkinin bulunmadığını ispat için hemen şu demeci verdi: "Herhangi bir mecmuanın tahrir heyetine dahil olacağım bahis konusu değildir."

Böylece 1940'ların sosyalistlerinin doğmak üzere olan ikinci "ana parti" ile işbirliği için başında CHP iktidarının provokasyonu ile boğulmuştur.

Son derece devlet yanlısı, resmi tavır ve ideolojinin temsilcileri olan Celal Bayar ve arkadaşları bu olay üzerine Sertel ve takımı ile ilişkilerini askıya aldılar. CHP amacına ulaşmıştır.

CHP'nin bütün isteği, bütün amacı sol ve ciddi muhalif bir odağın oluşturulmasını önlemektir. Bunu akıl almaz anti-demokratik ve iğrenç bir yöntem ve şaşılası tahriplerle elde etti.

Daha ilginç bu tarihten itibaren Dörtler'in ve daha sonra DP'nin ilkel anti-komünizm konusunda CHP ile "aşık atması" hatta onu geçmesidir.

"Tan olayı" adıyla siyasi tarihimize geçen bu saldırganlık aşırı sağcılar, "milliyetçiler" ve ırkçılar için bir "övünme" nedeni biçimine dönüştürüldü.

Ve daha sonra birçok medya, gazete, dergi ve/veya gazetelerde yazı yayınlayanlar bu saldırganlık hatırlatılarak tehdit edildiler. Bir örnek olarak 1949 sonuna doğru Nâzım Hikmet'in avukatlığını üstlenen Mehmet Ali Sebük'ün aldığı bir tehdit mektubunu verebilirim. "Darendelioğlu" imzalı, 21 Kasım 1949 tarihli ve "Adana'dan gönderildiği belirtilen mektupta aynen şunlar yazılı:

"Tan yakıldı, Vatan ayaktadır, diyorsanız aldanıyorsunuz. Çünkü Tan'ın erzel (rezil demek. MŞG) hareketini yeni baştan kimse yaşatamayacaktır. Kanaatımız. Bu zavallı ve gafil hareketten vazgeçmelisiniz." (M. A. Sebük mektubun tam metnini, Korkunç Adli Hata ve Nâzım Hikmet'in Özgürlük Savaşı başlıklı kitabında yayınlıyor, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 72-73. Vatan gazetesinden söz edilmesinin nedeni, Sebük ve gazetenin o sıradaki baş yazarı Ahmet Emin Yalman'ın Nâzım Hikmet'in

özgürlüğüne kavuşması için düzenli ve sürekli yayın yapmalarıdır. Her ikisinin aldıkları tehdit mektupları için kitabın 94-95 ve 97. Sayfalarına da bakılabilir.)

Ve Sonrası

Olaylar sırasında gözaltına alınan birkaç genç hemen serbest bırakıldılar.

Haklarında dava açılmadı.

Sanki saldırı yapılmamış, sanki binalar tahrip edilmemiş, sanki insanlara korku salınmamıştı.

Dava açacak bir durum, bir mesele yoktu.

Dahası kimi gazeteciler saldırganlara övgüler dizdiler. O dönemi anlatan kitap, yazı ve incelemelerde bu konuda pek çok örnek bulunuyor.

Tahrikçiler taltif edildiler:

Tahrik edici yazının sahibi Hüseyin Cahit 1948'de, CHP resmi yayın organı Ulus gazetesinin başyazarlığına getirildi. Yoksa terfi etti diye mi yazsaydım? 1954'de ise DP iktidarı sırasında adı geçen gazetede bir başyazısından "suçlanarak" 24 ay hapis cezasına çarptırıldı. Yasalar aynı yasalardı ama "eller" değişmişti. Sonra cezası affedilecektir. Ama 80. Doğum yıldönümünü hapishanede geçirmiş olması da Türkiye basın ve siyasi tarihine geçmiştir.

Buradaki terslik ise, lütfen dikkat, "Demokratlar"ın "iktidarı alırsak ülkeye demokrasi ve özgürlük, basın, söz ve düşünce serbestisi getireceğiz" demiş olmalarıdır.

Aslan demokratlar...

Zekeriya Sertel 1940'lı yılların Celal Bayar'ını bakın nasıl anımsatıyor:

" (...) Celal Bayar, İstanbul'a geldikçe bize uğrardı. O vakitler en çok şikayet ettiği şey, arkasına polis takılmış olmasıydı. 1930'larda iktidarlarda bulunduğu sürece, bu polis sisteminin vatandaşı ne kadar rahatsız ettiğini anlamamıştı. Şimdi aynı şey kendi başına geliyordu. Celal Bayar, 'tekrar iktidara gelirsem, ilk işim, vatandaşın hürriyetine yapılan bu haksız tecavüzü kaldırmak, adamların arkasına polis takılmasını yasak etmek olacak' demişti."

Zekeriya Sertel'e gelince, O'nun durumu zordur. Olaylardan sonra tutuklandı:

"Gazetemizin susturulması ve yok edilmesi yetmiyormuş gibi bir de hakkımızda dava açtılar. Üç ay tutuklu kaldım. Üç yıl hapis cezası verdiler. Ama Yargıtay kararı bozdu ve beraat ettim."

Sertel, 1977'de bunları aktarırken, hafızası biraz yanılmış. Çünkü dönemin gazetelerinden izleyince gelişmeler şöyle ortaya çıkıyor:

CHP iktidarı Sertel ve arkadaşlarının sırtını iyice yere yapıştırmak amacıyla 5 Mart 1946'da, olaylardan birkaç ay sonra, yani Sertel'in "üç ay tutuklu kaldım" dediği sürenin sonunda olmalı, hükümet Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel ve Cami Baykut hakkında dava açtı. Adı geçenler "TBMM'yi ve hükümetin manevi şahsiyetin tezyif ve tahkir"le suçlanıyorlardı. (Cumhuriyet, 6 Mart 1946).

23 Mart 1946'da dava sonuçlandı. Zekeriya ve Sabiha Sertel'e bir yıl, Cami Baykut'a 10 ay hapis cezası verildi. (Cumhuriyet, 24 Mart 1946).

Yargıtay'a başvurdular, kararın gözden geçirilmesi için: Ve ne iyi ki Yargıtay bu kararı bozdu 14 Mayıs 1946'da. (Cumhuriyet, 15 Mayıs 1946).

O yıllarda birçok insan, hele adı solcuya çıkmış ve tanınmış insan, Türkiye'yi terketmenin yollarını arıyordu. Sertel'ler de bu yolu

deniyorlar. Sertel'ler anılarında bizzat anımsamamakla, anlatmamakla birlikte, o günlerde, "özgürlük abidesi" veya "hür dünyanın" temsilcisi gibi görünen ABD'den siyasi mültecilik elde etmek için girişimde bulundular. Zekeriya Sertel daha önce ABD'de eşiyle birlikte bulunmuş ve gazetecilik alanında "master" yapmıştı. Bu nedenle ve nazilerle faşistlere karşı SSCB ve İngiltere ile birlikte mücadele veren ABD'ye yüzünü çevirdiğini sanıyorum.

Dahası Sertel'lerin ABD ile kişisel bağlantıları da bulunuyordu: Çünkü damatları, Sevim Sertel'in kocası ABD'lidir. Nitekim damat F. O. Brien 1945'te Romanya'nın başkenti Bükreş'te görevlidir. Zekeriya Sertel, O'na yazdığı bir mektupta, ABD'nin kendilerine siyasi sığınma hakkı vermesi" konusunda yardımını istemiştir. Brien verdiği yanıtta, "ABD'nin Türkiye'ye yakın bazı değişiklikler isteyeceğine eminim" diyor. (Bu mektuplaşma konusunu ifşa eden savcı Kazım Alöç'tür. a.g.y., Yeni Gazete, 9 Mayıs 1967).

Burada söz konusu "değişiklikler" tek parti rejiminden çok partili demokrasiye geçiş anlamını taşıyor. O sırada ABD'lilerin bastırması üzerine İspanya'da faşist diktatör Franko'nun Falanj Partisi'ni lağvetmesi gibi, bir tür biçimsel demokrasiye geçileceği umudu taşınıyordu, Türkiye'yi tanıyan kimi çevrelerde. Brien'in anlatmak istediği budur. Büyük olasılıkla bunun sonucu ve ABD'nin o sırada uğraşacağı başka önemli konular bulunması nedeniyle Sertel'ler isteklerini elde edemiyorlar. Ağustos 1952'de Türkiye'yi uzun bir sürgün için terkedene dek başından geçenleri Zekeriya Sertel, Hıfzı Topuz'a, Şubat 1977'de, şöyle anlatıyordu:

"Artık Babiali'de bana yazı hakkı tanınmıyordu. Bir reklam bürosu kurdum, tutmadı. Sonra yurtdışına çıkmaya karar verdim. Pasaport istedim, vermediler. Adnan Menderes'e şöyle bir telgraf çektim: 'Siz iktidara geldiğiniz zaman eski devrin haksızlıklarını

ortadan kaldıracağınızı söylerdiniz. Bugün bana pasaport verilmiyor!'

24 saat sonra Menderes'ten şu telgrafı aldım: 'Pasaportunuz için emir verilmiştir efendim.' Aradan iki saat geçti, geçmedi, bir de baktım bir polis pasaportumu evime getirmiş."

Tevfik Rüştü Aras'a gelince, o kendi kararıyla 27 Mart 1946'da CHP'den ayrılmayı tercih etti. (Ulus, 28 Mart 1946). Bu kararı alması için kendisinden "rica" edilmiş de olabilir.

Olayların Ankara'ya Yansıması

Görüşler'in yazı kadrosunda üniversiteli öğretim üyeleri ve Ankara'daki değişik okullardaki öğretmenler de bulunuyordu. Onlar hakkında öteden beri varolan kin, bu olaylar sonrasında yeni boyutlara ulaştı:

7 Aralık 1945'de Ankara Devlet Konservatuvarı'nda öğretmen Sabahattin Ali, Milli Eğitim Bakanlığı emrine alındı. (Sabahattin Ali bu tarihten sonra Aziz Nesin ile, yasaklamalarla isimleri iki günde bir değiştirilen Marko Paşa, Merhum Paşa, Malum Paşa dergisini, Mehmet Ali Aybar ile Zincirli Hürriyet'i çıkardı. İlkinde Rıfat Ilgaz da onlarladır.)

Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Enver Ziya Karal Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğrenim Genel Müdürlüğü'ne 13 Aralık 1945 gün ve 2258 sayılı şu gizli yazıyı yazar:

"İstanbul'da yayınlanan ve 'haftalık siyasi mecmua' olduğunu ilk saifesinde açıklayan bir derginin (Görüşler. MŞG) kapağında 'yazı yardımı vaad edenler' başlığı altında fakültemizden Doçent Behice Boran, Doçent Pertev Boratav, Doçent Niyazi Berkes ve İlmi Yardımcı Mediha Berkes'in isimleri görülmüştür.

Politika eğilimi ilmi düşünceyle uzlaşma kabul etmeyecek karakterde olan bu dergiye Doçent Behice Boran ile Doçent Pertev Boratav'ın ihtisaslarıyla ilgili de olsa yazı göndermelerini, Doçent Behice Boran'ın yayınlamasını, Doçent Niyazi Berkes'in yazı vaadetmesini, ilmi yardımcı Mediha Berkes'in yazı vaadetmiş olduğunu söylemesine rağmen mecmuayı gördükten sonra kendi hakkındaki ibareyi yayınlamamasını akademik kariyer düşünce ve çalışmalarına aykırı gördüğümü ve yukarıda adı geçenlerin bu

hareketleriyle fakülte içindeki durumlarının gözönüne alınması gerektiğini saygılarımla arzederim."

Enver Ziya Karal'ın bu yazısından önce, Yüksek Öğrenim Genel Müdürü Necmettin Halil Onan, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e yazdığı 14 Temmuz 1945 gün ve 4/6141 sayılı yazısında Boratav, Boran, Niyazi Berkes ve eşi Mediha Berkes'in "Fakültede kalmamaları gerektiğini" bildiriyordu.

Genel Müdür Onan şu kaniya varmıştı:

"Bazı öğretim üyelerinin fakültedeki çocuklarımızın fikirlerini zararlı istikametlere yöneltmekte amil oldukları kanaatını bende takviye etmiştir."

Milli Eğitim Bakanlığı'nda Yüksek Öğrenim Genel Müdürlüğü yapan şair Onan, aynı zamanda DTCF'de edebiyat dersleri veriyordu:

"Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın/ Bu toprak bir devrin battığı yerdir" dizelerinin şairiydi Onan.

Hem şair hem de Genel Müdür Necmettin Halil Onan, hem Dekan Karal aynı kanıdaydılar:

Görüşler Dergisi'nde yazı yazarlar ya da yazı yazma sözü verenler fakülteden atılmalıydı!

Milli Eğitim Bakanlığı Müdürler Encümeni de aynı gün 132 sayılı karar ile Boran, Boratav ve Berkesler'i bakanlık emrine alıyordu.

Müdürler Encümeni'nde bir üye "Tahkikat yapıldıktan sonra alınmalarına taraftarım" diyor ve karara bu gerekçeyle karşı oy yazıyordu.

Bu üyenin adı Hakkı Tonguç'tur.

Bakan Hasan Ali Yücel, Zekeriya Sertel'in çıkardığı Görüşler Dergisi'ne yazı yazan ya da yazı yazma sözü veren üç doçent ve bir asistanı bakanlık emrine alan encümen kararını 15 Aralık 1945 tarihinde onaylıyordu.

Böylece Aralık 1945'te Sabahattin Ali (Konservatuar öğretmeni), Doç. Niyazi Berkes, Doç. Behice Boran (Her ikisi de DTCTF Sosyoloji Bölümü Öğretim üyesi), Doç. Pertev Boratav ve yardımcısı Mediha Berkes (DTCTF Halk Edebiyatı Bölümü), Adnan Cemgil (Ankara Atatürk Lisesi öğretmeni) ve Kemal Bilbaşar (İzmir'de orta okul öğretmeni) Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınmışlardır." (Ulus, 17 ve 19 Aralık 1945, Niyazi Berkes: "Ardından", Cumhuriyet, 12 Nisan 1980).

Öğretim üyelerinin karşılaştığı bu olay o sırada DTCTF'de öğrenci olan Enver Gökçe'ye şunları yazdırmıştı:

"Sizlere selam olsun üniversiteler,

öğretmenleri alınmış kürsüler,

Sizlere selam olsun

Hürriyeti yazan eller, dizen eller" (Gün, 15 Temmuz 1946; Gökçe: s. 68).

Aralık 1945'de Doç. Dr. Mehmet Ali Aybar'ın İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devlet Hukuku kürsüsündeki görevine de son verildi.

Bu olaylar üzerine 1946 yılı içinde Köy Enstitüleri'nde kimi provokasyonlar ile "komünist şebeke", "komünist hücreler" diye Köy Enstitüleri'nin en akıllı ve en ilerici gençlerine karşı akıl almaz oyunlar tezgahlanarak onların enstitülerden atılmaları sağlandı. "Komünistlikle suçlanıp" ihbar edilen öğrenciler arasında Talip Apaydın, Turan Aydoğan, Ali Dündar gibi isimler yanında iki de

öğretmen bulunuyordu: Reşan Taşçıoğlu ile Cemil Toygan (Bu konuda daha ayrıntılı bilgi Uğur Mumcu'nun dizi yazısında: Cumhuriyet, 21 Şubat 1990).

İhbarcılar arasında ise 1932'de Sabahattin Ali'yi ihbar eden, 1940'ların ikinci yarısında "milliyetçilerin kalesi olarak" anılan İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü Müdürü Emin Soysal anılmalıdır mutlaka: 1946'da CHP'den milletvekili seçildi.

1940'larda Yüksek Köy Enstitüsü'nde "milliyetçi gençlerin" dernek başkanı Hüseyin Atmaca da CHP milletvekilidir 1946'da.

Aynı dernek yönetim kurulu üyesi M. Şükrü Koç ise 1960'lı yıllarda Öğretmen Dernekleri Federasyonu'nun "solcu genel başkanı"dır. 1970'lerde ise DİSK genel başkanı danışmanıdır.

Bakanlık emrine alınanlar boş durmadılar. Haklarını aramak için Devlet Şurası'na (Danıştay) başvurarak "memuriyetlerine tekrar iadelerini" istediler. Ve başvuruları kabul edildi: Çünkü haklıydılar. Görevlerine döndüler. Fakat dertleri henüz sona ermemiştir. DTCF'de görevlerine son verilene kadar onlarla uğraşıldı.

Ancak burada yeri gelmişken meselenin başka bir boyutuna dikkatinizi çekmek istiyorum: Bu görevden alınma sürekli bir biçimde, eleştirmek için yazılsa da, sadece siyasi boyutuyla gözler önüne seriliyor. Kanımca meselenin bir de mesleki bir boyutu bulunuyor. Hatta burada deyimi kullanabilirsem "ekmek kapılarının" ellerinden alınmasından korkan ırkçıların, DTCF'deki ırkçı öğretim üyelerinden söz ediyorum, öyleleri pek çoktu o yıllarda DTCF'de, o günlerde sadece nazizme faşizme karşı mücadele eden ve bu tür belaları bizzat yerinde görmüş olan (Sabahattin Ali, P. N. Boratav gibi) ve bunların kendi ülkelerine bulaşmasının önünü kesmeye çabalayan öğretim üyeleri hakkında binbir dedikodu çıkararak "işlerini" korumanın yolunu buldular.

Neydi bu "işleri"? Hiçbir iş evet, hiçbir araştırma, hiçbir inceleme yapmadan öğretim üyeliğini sürdürmek.

Düşünelim bir an: İrkçi öğretim üyeleri nasıl rekabet edebilirdi? Bir pırlanta Behice Boran, bir çalışma "delisi" P.N. Boratav, bir edebiyat ustası S. Ali ile?

Rekabet edemezlerdi. Ve zaten adı geçenler DTCF'ne girdiklerinden beri o kadar çok parıldıyorlardı ki ırkçı öğretim üyeleri kör olmaktan korktular. Körün kör olmaktan korkması olmaz demeyin. Olur. Kömkör olur.

Evet işin içinde bir de bu vardı: Köşe başlarını tutmuş, intihal ile yani çalıp çırpma ile öğretim üyesi olmuş beş para etmez adamlar gerçek öğretim üyeleri gelince elverişli işlerini, köşe başlarını yitirmekten korktular. Bunu P. N. Boratav son derece açık bir biçimde bir söyleşisinde açıklıyor: Aynen şöyle:

"Behice Boran ve Niyazi Berkes aslında Türk üniversitelerine yeni bir soluk getirmek istiyorlardı. O zamana kadar daha çok spekülasyona, daha çok soyut söylevlere dayanan sosyolojiye Amerikan sosyoloji okullarının deneysel yöntemini aşlamak istiyorlardı. Bu deneysel bir yaklaşımdı ve sosyolojide bunun anlamı, yerinde alan çalışmaları yapılmasıydı; aslında bu, bir yandan resmi halkçılık ilkesine, öte yandan da ciddi bir eğitim atılımı olan Köy Enstitüleri deneyimine denk düşüyordu.

Aynı taze soluğu folklor alanında getirebilmek için de uzun uğraşlardan sonra 1946'da ilk kez bir folklor kürsüsü kurdurabildik.

Hep aynı amaç, hep aynı yaklaşım: Halkı anlamak, tanımak, gerçek kimliğini kavrayabilmek, ona yararlı olmak.

Tabii bu bilimsel yaklaşım yerleşik kimi odakları rahatsız etti. Bu alanların tek hakimi olan ırkçılar, turancılar, gerekli mekanizmaları harekete geçirdiler ve girişimi baltalamaya kalktılar; bir yerde başardılar da. Bir an için ve hiç değilse bizler için.” (Ercan Eyüpoğlu'nun yaptığı bu söyleşi Bilim ve Sanat'ta yayınlandı: Aralık 1987, s. 17-19)

Sabahattin Ali yeniden devlet memuru olmak istemedi. Kendisine başka bir yol çizdi. İstanbul'da arkadaşlarıyla önce Marko Paşa isimli dergiyi çıkardı...

Mehmet Ali Aybar'a gelince, O önce Hür, sonra Zincirli Hürriyet, daha sonra İzmirli Hürriyet isimli dergilerini yayınlayarak demokrasi ve insanlık için kavgasını sürdürdü.

Nereden Nereye

TKP'nin Tan gazetesi aracılığıyla günlük olarak okuyuculara ulaşması ve Görüşler bünyesinde ortak bir cephe yaratması rüyası maalesef çok kısa ömürlü oldu.

Dahası diğer sol yayın organları ve kitabevleri de tahrip edildiler. Ve ülkede gittikçe yükselecek ilkel anti-komünist eğilimlere "yol verildi", "yollar" açıldı.

CHP savaş sonuna doğru ırkçı ve Turancıları tutuklayıp bir süre için hapsederken onların destekleyicisi kimi gençleri kendi renklerine bağlamayı ihmal etmedi. Böylece ırkçı ve Turancıları izleme olasılığını yükselterek üniversite gençliğini kendi denetim ve güdümüne almayı kuruyordu. Nitekim sonraki olaylar bunu doğruladı. Hapsedilen ırkçı ve Turancılara sanki "Biz, sizsiz, daha iyisini yapabiliriz" demek isteniyordu.

3 Mayıs 1944'de Ankara Adliye binası içinde ve önünde, 4 Aralık 1945'de İstanbul'da ortaya konan saldırganlık daha sonraki günler ve aylarda sürdürüldü: Gençler ve üniversite öğrencilerinin manipüle edilmesiyle. Kışkırtılmalarıyla. Teşvik edilmeleriyle.

Bütün bunlar o sırada güya getirilmeye çalışılan, getirilmek istendiği iddia edilen çok partili demokrasinin ruhuna ve biçimine aykırıydı:

Ama ne gam! Burası Türki-ya'dır.

Solcular, sosyalistler "susturulduktan" sonra, CHP'nin "Milli Şefi" ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Celal Bayar'a elini uzattı:

Aralık 1945 ortasında İsmet İnönü, Bayar'ı Çankaya'ya yemeğe davet etti. Çankaya Köşkü'ndeki yemekte iki "lider" görüştüler ve Bayar'ın dış politikayı tartışma konusu yapmayan, Cumhuriyet ilkelerinden ödün vermeyen yeni bir parti kurmasında anlaştılar.

Bayar ve İnönü'nün anlaştıkları önemli noktalar şunlardır:

1- Savaş sonrası dünyada Türkiye'nin yalnız kalmaması için çok partili bir siyasi rejimin benimsenmesi kaçınılmazdır. Ancak 1924'deki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930'lardaki Serbest Fırka deneyimleri "çok partili rejim"e geçişte dikkatli olmayı gerektiriyor. Dikkat edilmesi zorunlu noktalardan birincisi Cumhuriyet ilkelerinden taviz verilmemesidir. Yani açık deyişle "irticaya kaçılmaması": Dinin siyasi amaçlar uğrunda kullanılmaması.

2- Dış politika konularının tartışmaya tabi tutulmaması. Devlet politikasının "polemiklerle yıpratılmaması", "Milli birlik ve beraberliğe özen gösterilmesi" için.

3- CHP hükümeti ve iktidarı kurulacak yeni partiye engel çıkarmamalı.

Yeni partinin, yani Demokrat Parti'nin yönetici kadrosunun eski CHP'lilerden oluşması, birçoğunun daha önce resmi görevler üstlenmiş olması CHP'nin, hükümetinin, yerel yöneticilerinin, valilerinin ve benzerlerinin işini kolaylaştırıyordu elbette: "Anlaşmak" daha kolaydı.

CHP iktidarı en başta İsmet İnönü, solcular yerine, komitacı ve istihbaratçı, denenmiş, bankacı, bakan ve hatta başbakan Celal Bayar ve arkadaşlarını tercih ediyordu.

Nitekim gelişmeler 7 Ocak 1946'da, "Tan Olayı"ndan bir aydan daha az bir zaman sonra Demokrat Parti'nin (DP) kurulmasıyla somutlaştı.

Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan nihayet 7 Ocak 1946'da DP'nin kurulduğunu açıkladılar.

DP'nin en sıkı savunucusu, hatta sözcüsü, Vatan gazetesi 8 Ocak 1946 Salı günkü başlığını sekiz sütun üzerine attı:

"Demokrat Parti, resmen teşekkül etti. Parti Programını veriyoruz. Hükümet, yeni partinin kurulması hakkındaki müracaatı resmen kabul etti ve partinin kurulduğu hakkındaki resmi ilmühaberi partiyi kuranlara verdi. Demokratik Parti (aynen böyle yazılı. DP'yi kuranlar bile "demokrat" sözcüğüne hemen alışamadılar. Halk ise bunu "demirkırat"a çevirerek "anlaşılabilir" kıldı. MŞG), Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadı ile kurulmuştur."

"DP programının" tahlili ayrı bir sütundadır.

Ve dört fotoğraf konulmuştur birinci sayfaya: Bayar'ın iki çocukla, torunlarıyla, çekilmiş büyükçe bir fotoğrafı yanında Refik Koraltan, Köprülü ve Menderes'in "vesikalık" fotoğrafları.

Elbette DP'nin öncelikle toprak ağalarının ve patronların çıkarlarını temsil etmek ve korumak için kurulduğunu bilmek için siyaset bilimci olmaya ihtiyaç yok.

Nitekim CHP, durumun farkında olarak, Toprak Kanunu ve Ormanların Devletleştirilmesi Kanunu'ndan sonra 23 Ocak 1946'da Toprak Ürünleri vergisinin kaldırılması için yeni bir kanunu TBMM'den geçirdi. İkinci savaş yıllarında konulan ve köylülerle çiftçilerin ısrarlı muhalefetiyle karşılanan ve CHP

aleyhtarlığının artmasına yol açan Toprak Mahsulleri Vergisi'nin kaldırılması iyi bir şeydi. Ancak köylülerin ve çiftçilerin DP'ye yönelmesini engellemeye yetmedi, yetemezdi.

24 Şubat 1946'da Ankara'da Halkevleri'nin 14. Bayramı vesilesiyle CHP şiir yarışmasında birincilik ödülünü Cahit Sıtkı Tarancı kazandı: Sanat Ödülü'nü aldı: "Otuzbeş Yaş" şiiri ile:

"Otuzbeş yaş! Yolun yarısı eder.

Dante gibi ortasındayız ömrün.

Delikanlı çağımızdaki cevher.

Yalvarmak yakarmak nafil bugün.

Gözünün yaşına bakmadan gider."

Kaynakça

Bedia Turgay ve Feroz Ahmad : Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972

Atilla Akar : "Bir gazetenin yıkımı tartışılıyor: 'Asıl hedef Tan değildi' ", Tempo, 27 Kasım 1988, s. 40-41.

Oktay Akbal : "Kalkın ey ehli vatan", Cumhuriyet, 22 Şubat 1990.

Sina Akşin, Bülent Tanör, Korkut Boratav : Bugünkü Türkiye 1980*-1995, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.

Mehmet Aldan : "Şükrü Saraçoğlu, Anılar", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt: XVIII, Sayı: 168, Haziran 1994, s. 54-57.

Filiz Ali : "Filiz hiç üzülmesin..." Sabahattin Ali'nin Objektifinden Kızı Filiz'in Gözünden Bir Yaşam Öyküsü, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Kazım Alöç : "Türkiye'de komünizm ve ırkçılık, ifşa ediyorum", yazı dizisi. Yeni Gazete, 12 Nisan-26 Mayıs 1967.

Zihni Anadol : Aydınlığa Omuz Verenler, Yön yayınları, İstanbul, 1991.

Cüneyt Arcayürek : Cüneyt Arcayürek açıklıyor, Bilgi Yayınevi, I. Cilt, 1983, 8. Cilt, 1985, Ankara.

Alper Sedat Aslantaş ve Baskın Bıçakçı : Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü, İletişim yayınları, İstanbul, 1995.

Turhan Aytul : "14 Mayıs'tan 14 Mayıs'a" Milliyet, 14 Mayıs 1978
Tuna Baltaçioğlu : Yeni Adam Günleri, YKY, İstanbul, 1998.

Mehmet Barlas : "Kağıt Devler" dizi yazı, Milliyet, 31 Mayıs 1985'ten itibaren.

Mihri Belli : İnsanlar Tanıdım (Anılar), Milliyet Yayınları, İstanbul 1990.

Gün Benderli : Su Başında Durmuşuz, Belge Yayınları, İstanbul, 2003.

Niyazi Berkes : "Ardından", Cumhuriyet, 12 Nisan 1980.

Fikret Bila : "Demirel: Evet Tan Gazetesini bastık", Milliyet, 11 Eylül 2005.

Abidin Dino : Kültür, Sanat ve Politika Üstüne Yazılar, Yayına hazırlayan: Turgut Çeviker, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.

Güzin Dino : Gel zaman Git Zaman, Can Yayınları, İstanbul, 1991.

Can Dünder : "Tan Baskını" Milliyet, 15 Eylül 2005.

Koray Düzgören: (Yayına hazırlayan): dizi yazı: "Mihri Belli'nin Anıları", Milliyet, 23 Haziran-7 Temmuz 1989. Koray Düzgören: "Türk Solunun Yakın Geçmişi. Mehmet Ali Aybar'ın Anıları", Milliyet, dizi yazı, 23 Aralık 1987-12 Ocak 1988.

Mustafa Ekmekçi : "Aman Basın Duymasın", Cumhuriyet, Temmuz 1989.

Tarık Ziya Ekinci : Devlet ve Ben, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

Cem Eroğul : Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi, SBF Yayınları, Ankara, 1970. İkinci Baskısı: İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 1990.

Ercan Eyüpoğlu : "Pertev Naili Boratav ile söyleşi" Bilim ve Sanat, Aralık 1987, s. 17-19)

M. Şehmus Güzel : Türkiye'de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler), Sosyalist Yayınları, İstanbul, 1993.

M. Şehmus Güzel : Türk Usulü "Demokrasi", Doruk Yayımcılık, Ankara, 1997.

Vartan İlmalyan : Bir Yaşam Öyküsü, Cem Yayınevi, İstanbul, 1989.

Emin Karaca : "Basın Özgürlüğü Yalanı", Özgür Gündem, 23 Aralık 1993.

Emin Karaca : Cumhuriyet Olayı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

Emin Karaca : "Onlar Bir Zamanlar Yeraltındaydı", dizi yazı, Özgür Gündem, 6 Haziran 1993.

Şükran Kurdakul : Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Cem Yayınevi, İstanbul, 1985.

Şükran Kurdakul : "Hapisten Babıaliye", dizi yazı, Cumhuriyet, 12-20 Ağustos 1992.

Uğur Mumcu : "40'ların Cadı Kazanı", dizi yazı, Cumhuriyet, 11-24 Şubat 1990.

Aclan Sayılğan : Türkiye'de Sol Hareketleri (1871-1972), Hareket Yayınları, İstanbul, 1972.

Mehmet Ali Sebük : Korkunç Adli Hata ve Nâzım Hikmet'in Özgürlük Savaşı, Cem Yayınları, İstanbul, 1978.

Sabiha Sertel : Roman Gibi, İstanbul, 1969.

Zekeriya Sertel : Hatırladıklarım, 3. Bası, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1977.

Yıldız Sertel : Ardımdaki Yıllar, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1990.

Yıldız Sertel : "Yılların Özlemi: Demokrasi", Cumhuriyet, 4 Aralık 1997.

Kemal Sülker : Savaş Yıllarında Bir Sürgün, Çağdaş Yayınları, İstanbul. 1986.

Dimitir Şişmanov : Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarih (1908-1965), Belge Yayınları, İstanbul, 1978.

Metin Toker : Tek Partiden Çok Partiye, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Hıfzı Topuz : "Sertel'lerin gazetesi neden yakılmış, yurt dışına neden çıkmışlardı?", Milliyet, 26 Şubat 1977.

Teslim Töre : THKO Mücadele Anıları, Çağ Yayınları, İstanbul, 1979. Tarık Zafer Tunaya : Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt: III: İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.

Mecit Ünal : "Rus Salatasının Adı Amerikan Oldu", Aydınlık, 4 Aralık 1993.

Müzehher Vâ-Nû : Bir dönemin Tanıklığı, Cem Yayınları, İstanbul, tarihi yok (1987?) .

M. ŞEHMUS GÜZEL

BARBARLAR

ekitap.ayorum.com